

Strip u nastavi hrvatskoga jezika

Krunić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:644414>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Kristina Krunić

Strip u nastavi hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost / Katedra za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Kristina Krunić

Strip u nastavi hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje
interdisciplinarnih humanističkih znanosti, znanstvena grana metodike nastavnih
predmeta humanističkih znanosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 14. prosinca 2020.

Ime i prezime studentice: Kristina Krunić

JMBAG: 0130196708

Sažetak

Rad se bavi primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika. Sastoji se od teorijskog i istraživačkog dijela. U teorijskome dijelu definira se što je strip, kakav je jezik u stripu, kako se strip može primijeniti u nastavi te koji su izvori stripa i reprezentativni umjetnici stripa u Hrvatskoj čiji su predlošci prikladni za primjenu u nastavi hrvatskoga jezika. Prikazat će se etape sata u kojima je strip primjenjiv, protumačiti kako može poslužiti kao nastavno sredstvo za učenje i poučavanje disciplina i područja hrvatske gramatike te kako se stripom može ostvariti unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje. Istraživački dio obuhvaća prikaz zastupljenosti stripa u nastavi hrvatskoga jezika kao nastavnoga sredstva u određenim etapama sata, za učenje i poučavanje područja i disciplina hrvatskoga jezika te unutarpredmetnog i međupredmetnog povezivanja. Donosi se i prikaz analiziranih rezultata ankete ispitanih nastavnika osnovnih i srednjih škola. Također je analizirano gdje ispitanici pronalaze građu za strip i stvaraju li ga sami. Anketa pokazuje zastupljenost stripa u nastavi i njegovu primjenu u nastavnoj praksi.

Ključne riječi: strip, nastava hrvatskoga jezika, izvori stripa

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. STRIP – ODREĐENJE POJMA	8
2.1. Definicija stripa	8
2.2. Obilježja stripa	9
2.2.1. Riječ u stripu	10
2.2.2. Jezik u stripu	11
2.2.3. Slika u stripu	11
3. MOGUĆNOSTI PRIMJENE STRIPA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA	12
3.1. Strip u nastavi fonologije	14
3.2. Strip u nastavi morfologije	15
3.3. Strip u nastavi tvorbe riječi	17
3.4. Strip u nastavi funkcionalnih jezičnih stilova	18
3.5. Strip u nastavi dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika	19
3.6. Strip u nastavi sintakse	20
4. STRIP I UNUTARPREDMETNO I MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE	21
4.1. Unutarpredmetno povezivanje stripa s nastavom književnosti	22
4.2. Unutarpredmetno povezivanje stripa s nastavom jezika	25
4.3. Unutarpredmetno povezivanje stripa s jezičnim izražavanjem	26
4.4. Međupredmetno povezivanje stripa s drugim predmetima	28
5. ISTRAŽIVANJE	30
5.1. Predmet i cilj istraživanja	30
5.2. Metodologija istraživanja	30
5.3. Ispitanici	31
5.4. Rezultati istraživanja i interpretacija	32
5.4.1. Primjena stripa u nastavi hrvatskoga jezika	32
5.4.2. Primjena stripa u etapama sata	33
5.4.3. Strip u poučavanju disciplina i područja hrvatskoga jezika	35
5.4.4. Izvori u kojima se pronalaze stripovi	37
5.4.5. Samostalno osmišljavanje stripa	38
5.4.6. Unutarpredmetno povezivanje primjenom stripa	39

5.4.7. Međupredmetno povezivanje primjenom stripa	40
6. ZAKLJUČAK	43
7. LITERATURA	44
8. MREŽNI IZVORI	44
9. ČASOPISI	45
10. PRILOZI	46

1. UVOD

U ovome diplomskom radu obrađena je tema *Strip u nastavi hrvatskoga jezika*. U radu se želi prikazati kako se strip kao nastavno sredstvo može primijeniti u nastavi i u kojim je područjima primjenjiv. U poglavljima će biti objašnjeno kako se nastavni sadržaj gramatičkih disciplina hrvatskoga jezika može poučavati i usvajati uz strip kao nastavno sredstvo, odnosno lingvodidaktički predložak. Prikazat će se u kojem rasponu strip može biti uključen u etape nastavnoga sata te kako je moguće ostvariti unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje.

Nakon teorijskoga dijela, uslijedit će istraživački dio u kojemu se prikazuju rezultati o tome koliko se strip primjenjuje u nastavnoj praksi te na koji način. Istraživanje je provedeno uz pomoć anketnog upitnika kojeg su ispunjavali nastavnici osnovnih i srednjih škola.

Strip se u nastavi može uspješno primijeniti zbog svoje vizualne forme, jednostavnosti i razumljivosti jer tako apstraktni sadržaji nastave postaju vizualniji i jasniji. Bogat je jezičnim, socijalnim, intertekstualnim i likovnim sadržajem i često se bavi aktualnim temama te je motivirajuće nastavno sredstvo i za mlađi i za stariji uzrast. Strip može pomoći u motivaciji učenika te povezati sva nastavna područja Hrvatskoga jezika: književnost i stvaralaštvo, jezik i komunikaciju te kulturu i medij. Stripom se također može povezati Hrvatski jezik s drugim nastavnim predmetima, primjerice s Likovnom kulturom, Povijesti, Glazbenom kulturom, stranim jezikom. Strip, kao dio masovne medijske kulture i osnova za filmsku i televizijsku pripremu, prikladan je za ostvarivanje suvremene nastave. Uz područja i discipline u kojima se može primijeniti strip, opise metoda i etapa u nastavi u kojima se može primijeniti strip te primjera unutarpredmetnog povezivanja stripa s jezikom, književnosti i izražavanjem i međupredmetnog povezivanja s drugim predmetima, u radu će se predstaviti načini na koje nastavnik može pronaći, izabrati, osmisliti i prilagoditi strip kako bi se ostvarili željeni ishodi u nastavi jezika.

2. STRIP – ODREĐENJE POJMA

U ovome će se poglavlju definirati pojam stripa te istaknuti njegova temeljna obilježja, a to su riječ, jezik i slika u stripu. Strip kakvog poznajemo danas pojavio se krajem 19. stoljeća u radovima ilustratora knjiga i novina, a suvremeni oblik dobio je početkom 20. stoljeća. Danas je strip zasebna umjetnička tvorevina, a tradicija stvaranja stripa razlikuje se u različitim dijelovima svijeta.

2.1. Definicija stripa

Stjepko Težak (1998: 586) predstavlja strip kao umjetnost crteža ili slike udruženog ili neudruženog s riječju, što znači da može i ne mora biti popraćen odgovarajućim tekstom. Strip nije književno djelo niti književnost pripovijedana slikom i bojom, niti su mu crta i boja jedina sredstva. U isto vrijeme je i literaran i likovan, a to mu otvara mjesto u nastavnim programima i predmetnom kurikulumu. Težak (2002: 338) napominje kako se strip može uklopiti i u naše odgojno djelovanje jer može biti i odgojan i neodgojan. Škola mora iskoristiti i obrazovne i odgojne mogućnosti stripa, ali i odgojiti učenika za strip.

Zvonimir Diklić (1996: 271) strip određuje kao djelo u kojemu postoji slijed zasebnih slika povezanih vremenom i detaljno razrađenom akcijom. Tvrdi da sličice moraju biti važnije od teksta, objavljene reprodukcijom u tiskarskoj tehnici pogodnoj za nakladu koja čini strip dostupnim širokim slojevima.

Krešimir Mikić (2001: 20) razmatra povezanost stripa i filma te navodi kako se često raspravlja tko je utjecao na koga, strip na film ili obratno. Uočava kako su sveze filma i stripa očigledne od samih početaka te kako su pojedina pripovjedno-likovna rješenja identična te da su mnogi postupci koji se kasnije javljaju u filmu, već ranije nazočni u stripu. Treba uočiti kako je film spoj slike i zvuka, a strip poglavito slike i riječi, zbog čega dolazi do strukturalnih razlika (razlika u načinu izražavanja). I u stripu se pronalazi kadar, plan, kut snimanja, osvjetljenje, montaža i druga filmska izražajna sredstva.

Valentina Majdenić (2019: 60) strip naziva još i *deveta umjetnost*, a dolazi od naziva *comic strip* što u prijevodu znači komična traka ili vrpca, odnosno redak komične, crtane anegdote u dnevnim novinama koje su se pojavile u engleskim tjednim novinama 1880. godine. Pojavom medija i *pokretnih slika*, kao što su novine i film, strip se ubrzo osamostalio kao zaseban žanr. Kao i film, strip iznosi naraciju pokretnim, u nizu povezanim slikama. Dodatni izazov umjetniku crtaču jest nedostatak popraćenosti zvukom, što se nadoknađuje jasno izrečenim

tekstom i onomatopejom, a to zahtijeva sažet izraz i jasnoću. Prema Majdenić (2019: 58-59), strip je od filma preuzeo kadriranje, podjelu na scene i sekvence, stilske figure i montažu. Od grafičkih umjetnosti preuzeo je grafičko oblikovanje, kompoziciju crteža, kontrast svijetloga i tamnoga, perspektivu i uporabu boja. Od literature, odnosno književnosti, preuzeo je dramsko ili narativno uobličavanje teksta.

Dubravka Lazić (1996: 271) strip definira kao ikoničko-verbalni medij u kojem se priča ostvaruje i slikom i tekstom, što ga čini autonomnim umjetničkim oblikom koji se upravlja prema vlastitim zakonitostima, vlastitoj logici i motivaciji. Za rad na satu s učenicima opredjeljuje se za Tomićevu definiciju da se stripom smatra djelo u kojem postoji slijed zasebnih slika povezanih vremenom i detaljno razrađenom akcijom, koje moraju biti važnije od teksta i objavljene reprodukcijom u tiskarskoj tehnici pogodnoj za nakladu koja čini strip dostupnim širim slojevima. Tako definiran, strip se razlikuje i od literarnog i od filmskog djela, iako s njima ima dodirnih točaka.

Prema definiciji mrežnog izdanja Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslava Krleža, strip je niz oslikanih prizora radnji međusobno povezanih logičkim slijedom koji tvore priču (naraciju). Sastoji se od slijeda crteža popraćenih tekstom u oblačićima na crtežima, a katkad i u podnaslovima ispod crteža u kvadratu. Strip mora imati najmanje dva crteža kako bi njihovo logičko-kognitivno, uzročno-posljedično povezivanje u svijesti čitatelja oblikovalo priču. Pritom između dvije sličice stripa treba postojati minimalna realna ili konceptivna razlika koja oblikuje naraciju ili, u slučaju nenarativnoga stripa, neki kontinuitet predočavanja koji čini cjelinu (npr. u ponovljenom kadru-crtežu može se razlikovati popratni tekst). Zbog navedenog razloga, često se u teoriji stripa smatralo da se pri recepciji stripa odvija svojevrsna intelektualna montaža, slična filmskoj montaži, odnosno da čitatelj u svojoj svijesti *montira* film iz slijeda ilustriranih sličica (kadrova stripa); pokret je pretpostavljena konvencija. Sličice su organizirane u table, najčešće u formi albuma (europski, odnosno francuski standard je oko 40 tabli, odnosno stranica velikog formata).

2.2. Obilježja stripa

U ovome potpoglavlju definirat će se osnovne sastavnice stripa, a to su riječ, jezik i slika. Objasnit će se u kakvom su međusobnom odnosu te kako se oblikuju i utječu jedna na drugu.

2.2.1. Riječ u stripu

Riječ je u stripovima obilno zastupljena, iako nije osnovno izražajno sredstvo stripa. Težak (1998: 586) navodi kako se nastava gramatike i pravopisa u suvremenoj školi ne može više zasnivati samo na književnim i, eventualno, publicističkim tekstovima. Mora obuhvatiti sva priopćajna sredstva koja se služe riječju: strip, radio, film, televiziju, računalo. Po riječi je strip srodan književnim i filmskim djelima. S književnošću ga veže pisana riječ i fabuliranje, a s filmom fabuliranje i slika kao neizostavna sastavnica. Ipak, strip se razlikuje od obje umjetnosti i po riječi jer ona u stripu sasvim drukčije funkcionira.

Riječ u stripu trebala bi s crtežom tvoriti skladnu i jedinstvenu cjelinu. Primjer sukladnosti riječi s crtežom strip je *Seoba Hrvata* (prilog 1) i *Knez Radoslav* (prilog 2) autora Andrije Maurovića i tekstopisca Stanka Radovanovića. U sadržajnoj osnovici stripa prožimaju se povijest, legenda i narodna predaja, dakle prošlost, na temelju čega se može očekivati jezik poput onoga u povijesnim romanima ili drevnim pričama, kao što su *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. Motivi pustolovnih pothvata, putovanja, bitaka, dvoboja, ljubavi, prijateljstva, hrabrosti, vjernosti – pretpostavljaju u stilu i rječniku dosta dramatičnosti, dinamičnosti, patetike, poetičnosti. Navedeno se može uočiti u tekstovnom dijelu *Seobe Hrvata* u mjeri koju uvjetuje sadržaj, a očita je u tom pogledu i sukladnost s crtežom (Težak, 1998: 589).

Upravo na toj sukladnosti temelji se procjena kvalitete stripa. Tekst može biti sukladan ili nesukladan s crtežom, a sukladnost se može očitovati u višoj ili nižoj razini tekstovne kvalitete. Težak (1998: 588) iznosi tvrdnju da se u zajedništvu sa svim likovnim elementima riječju ostvaruje i osnovni ton važan za koherenciju složenog stripovnog izraza: ironija, humor, tragičnost, sentimentalnost, patetika, itd.

Težak (1998: 586, 587) navodi kako autor stripa može riječ koristiti na više načina. Prema nazočnosti u stripu, riječ može biti izostavljena (što ne mora umanjiti kvalitetu stripa), može biti dio predstavljene stvarnosti (plakat, natpis), može biti onomatopeja, dijalog ili monolog junaka, može biti naracijska nadopuna crtežu te kombinacija svega navedenog. Izraz može sezati od verbalnog siromaštva do verbalne rasipnosti. Tako riječ na slici ne mora biti nazočna, može biti potčinjena, ravnopravna ili može prevladavati na slici. Kada je likovnost svedena na grafički izgled slova, oblačić i okvirne crte, govori se o slici oblikovanoj od riječi ili antistripu, što je najrjeđi način stripovnog izražavanja.

2.2.2. Jezik u stripu

S obzirom na to da je strip jedinstvo slike i riječi, o jezičnoj obrazovanosti crtača ovise obilježja jezika u stripu, odnosno jezični izraz, pravopis i gramatika u tekstu i lingvističke tekstualne osobine teksta u stripu. Težak (1998: 587) navodi kako autor stripa poseže za svim mogućnostima koje mu jezik pruža, kako u pogledu rječnika, gramatičkih oblika i sintaktičkih preoblika, tako i u izboru idioma (standardni jezik, dijalekt, žargon, strani jezik) i funkcionalnoga stila (književnoumjetnički, poslovni, žurnalistički, popularnoznanstveni, razgovorni). Prema Težaku (1991: 32) analiziraju se dvije krajnosti – strip kao remek-djelo i strip kao šund. Autor promišlja o onome što ga najviše zanima, a to je riječ u stripu: *Podiže li ili snižava strip jezičnu kulturu masa? Razumije se, stripu nije svrhom podizanje jezične kulture. Strip ili zabavlja ili izaziva umjetnički doživljaj. To ovisi o htijenju i stvaralačkoj moći autora.*

Težak (1998: 588) ističe kako se veća pozornost posvećuje crtežu i grafičkom izgledu slova, nego lingvističkoj i stilističkoj valjanosti. Skromnije gramatičko i pravopisno znanje crtača nerijetko i u boljim stripovima dovodi tekstovnu dionicu na rub standardnojezične prihvatljivosti. Nedostaci su obično gramatički, pravopisni i prepisivački, ali bude i onih, s umjetničkog aspekta, *težih* – stilskih, jezično izražajnih: banalni, siromašni knjiški izraz nasuprot svježem, originalnom i bogatom crtežu, brbljavost, bombastične fraze, neizražajne natuknice, dijalektalizmi, žargonizmi i vulgarizmi koji ne doprinose ni tonu, ni karakterizaciji lika ni pojačavanju ugođaja ni isticanju ideje.

Iako sve navedeno može prouzročiti nedostatak kvalitete stripa, također može biti i poticaj za odabir predloška koji će biti primjer kako ne pisati ili kako prepoznati nedostatke i pogreške u jezičnom izrazu. Prepoznavanje nedostataka može se iskoristiti za poticanje i razvijanje učeničkog kritičkog mišljenja te propitivanja i ponavljanja usvojenog jezičnog znanja.

Težak (1991: 33) navodi kako bi nastavnici, a ne samo prevodioci i stvaraoci stripa, mogli učenički pogled s crteža skrenuti i na riječ u stripu i pritom ih poticati i osposobljavati za kritičan odnos.

2.2.3. Slika u stripu

Prema Težaku (2002: 330) strip je najbliži crtanom filmu. Prijenos stripa u crtani (animirani) film ili crtića u strip uobičajena je pojava. Crtani film nastaje slično kao i strip: kadar po kadar (sličica za sličicom). U stripu je slika nepokretna s obilježjem kinetičke sugestije, crtež u stripu gledatelja navodi na zamišljanje pokreta. Težak (2002: 331) navodi da strip za sugeriranje pokreta iskorištava kinetičke figure, crte pravca pokreta, specifične grafičke

konvencije koje izražavaju iluziju pokreta ili putanje tijela u pokretu. Riječ i slika moraju se uzajamno dopunjavati ostvarujući ili pojačavajući estetski doživljaj, odnosno pojašnjavajući i precizirajući komunikacijsku poruku.

Majdenić (2019: 60) ističe kako je prva i najvažnija karakteristika stripa niz slika. Broj slika u nizu može varirati, ali četiri su slike standardne u modernom stripu. Stripovi iskazuju svoje priče pomoću slike i teksta, slike su osnovni element jezika stripa. Smještene su u kvadratne ili pravokutne oblike, raspoređene u vertikalne ili horizontalne nizove te su raspoređene u epizode. Strip nije samo priča u slikama, već govorno-vizualni medij u kojem se pripovijedanje iskazuje i slikama i riječima u jednakoj mjeri. To ne znači da strip bez teksta nije strip, on se također može sastojati samo od slika.

Odnos između slike i teksta teško je odrediti jer je određen potrebama radnje i zahtjevima stripovnog izražavanja. Tekst i slika međusobno se nadopunjuju pojačavajući kreativni utisak. Kvalitetan tekst može uzdignuti osrednji crtež, ali crtež istančane slikovne vrijednosti rijetko može nadoknaditi nedostatke teksta. Izvanredan dizajn i kvalitetan tekst uzdižu strip do najvišega umjetničkog doživljaja. Teoretičar stripa David Kunzle predlaže definiciju po kojoj strip ispunjava sljedeće zahtjeve: mora postojati niz zasebnih slika, slike moraju biti značajnije od teksta te mora biti reproduciran u tiskarskoj tehnici (Majdenić, 2019: 60).

3. MOGUĆNOSTI PRIMJENE STRIPA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

U ovome će se poglavlju razlučiti mogućnosti primjene stripa u nastavi hrvatskoga jezika. Opisat će se moguća primjena stripa u nastavi fonologije, morfologije, sintakse, dijalektologije, povijesti hrvatskoga jezika te funkcionalnih stilova. Također će se prikazati mogućnost primjene stripa u različitim etapama nastavnoga sata hrvatskoga jezika te mogućnosti unutarpredmetnog i međupredmetnog povezivanja pri čemu je strip korelat.

Izvori u jezičnoj nastavi, osim jezičnih, mogu biti i nejezični. Težak (1996: 167) ih dijeli na likovne izvore (crteži, slike, fotografije, stripovi, kipići i drugi) i predmetne izvore (različiti modeli i predmeti). U tom slučaju strip je nastavni izvor uz pomoć kojeg učenik stvara nove sadržaje, pogodan je za učeničko jezično stvaralaštvo, i to ne samo za pjesničke i publicističke tekstove, nego i za stvaranje gramatičkih primjera (za lingvodidaktičke predloške). Kada je strip poticaj i slikovito objašnjenje određene teme, tada je samo zorno nastavno sredstvo koje učenicima nerazvijenog apstraktnoga mišljenja omogućuje lakši i brži put od konkretnoga do

apstraktnoga. U tom je slučaju strip nastavno sredstvo uz pomoć kojeg učenik shvaća i svladava određenu temu.

U nastavi hrvatskoga jezika strip se može uključiti u nekoliko etapa nastavnog procesa: u motivacijskome dijelu sata, kao polazišni tekst, u istraživanju jezičnih činjenica i u provjeravanju ishoda učenja. Nastavnik treba pažljivo odabrati strip koji će biti predložak te osmisлити zadatke kojima će uspješno ostvariti zadane ishode, odnosno nastavnik mora pomno isplanirati nastavni sat. Zadaci trebaju biti jasni, nedvosmisleni, usmjereni i umjereni te potaknuti učenike na ozbiljno pristupanje temi. Težak (1996: 168) naglašava da se učenicima ne smije izlagati likovno loš crtež ili nesumnjiv kič. Crtež ili slika može se iskoristiti i samostalno, bez teksta, osobito kao ishodište za stvaranje riječi, rečenica, opisa, priče i slično. Strip se ipak češće pojavljuje udružen s tekstem, pitanjem, potpisom ili nekom drugom dopunom.

Strip je pogodan za primjenu u svim područjima predmeta Hrvatski jezik, a to su: književnost i stvaralaštvo, jezik i komunikacija te kultura i medij, a primjenjiv je na sve školske uzraste. Ako se promatra motiviranost učenika za nastavu jezika, može se uočiti kako je ona slabija u odnosu na motiviranost za nastavu književnosti. Jezik kao sustav pretpostavlja usvajanje gramatike, pravila i njihovih izuzetaka, a takvi su sadržaji često apstraktni i učenicima manje privlačni. Strip se svrstava u vizualne (vidne), nejezične, likovne izvore nastave hrvatskoga jezika. Rosandić (2005: 147) navodi kako se uključivanje vizualnih sredstava u nastavu usklađuje s prirodom literarnog sadržaja, zadaćama odgojno-obrazovnog procesa i nastavnim uvjetima, a pojedina vizualna sredstva uključuju se kao motivacijska i dopunska sredstva.

Majdenić (2019: 79-80) iznosi kako dijete promatračkim pamćenjem brže i lakše dolazi do spoznaja i brže ih pamti, a ako je autor stripa vođen etičkim i estetskim motivima, onda će imati pozitivno odgojno djelovanje na čitatelja sadržajem priče, njezinom porukom, odnosom među likovima, uspješnim usklađivanjem teksta i crteža, duhovitošću, dobro montiranim pojedinostima i izvrsno izvedenim zapletima. Takav će strip zasigurno utjecati na pokretanje raznolikih emocija, a time i pripomoći razvoju estetskih kriterija mladoga čitatelja. Majdenić (2019: 80) u obrazovnim zadaćama stripa citira dio članka *Strip u školi - sredstvo i cilj* Dušana Gačića, naglašavajući kako je strip u većini slučajeva sredstvo i metoda koju koristimo da bi učenicima zornije predočili i objasnili nastavni sadržaj. Strip se pojavljuje kao ilustracija nekog sadržaja, kao sredstvo pojašnjavanja (Gačić, 1990: 190).

Diklić (1996: 280) uočava kako ćemo istražujući u stripu leksik, strukturu, rečenice, gramatičku i pravopisnu normu, elemente kolokvijalnog jezika, sličnosti i razlike s jezikom književnoga predloška, funkciju kondenziranog načina izražavanja, upotrebu vulgarizama, žargonizama i slično, fonostrukturu riječi, učenike upućivati u bitne karakteristike teksta u stripu, njegove specifičnosti diktirane medijem, ali i osposobljavati ih za zauzimanje kritičkog stava prema stripu te podizanje vlastitih kriterija vrednovanja na višu razinu. Prema Težaku (1998: 596), u nastavi gramatike strip se može primijeniti u uvodnome dijelu sata kao motivacija za učenje jezičnih sadržaja, za stvaranje problemske situacije (na primjer promišljanje o pitanju: *Je li otklon od književnojezične norme pogreška ili stilski potreba?*) i kao lingvometodički predložak za stjecanje, utvrđivanje i provjeru ishoda učenja. Za jezičnu nastavu mogu biti korisna sva obilježja stripovne riječi, a posebice njezina idiomaska pripadnost, naracijska funkcija, stilogenost i čestoća.

3.1. Strip u nastavi fonologije

Težak navodi kako se strip *Seoba Hrvata*¹ (prilog 1) može primijeniti za samostalni istraživački rad učenika u osmom razredu osnovne škole, u srednjoj školi ili u izbornoj nastavi, s ciljem uočavanja otklona od književnojezične norme. Ukazuje kako će tu biti najviše prepisivačkih pogrešaka nastalih nesmotrenošću ili nesigurnošću: *naplačivala* - *naplačivala*, *okljevaš* - *oklijevaš*, *primjetio* - *primijetio*, *svježeg* - *svježeg*, *rasijeći* - *rasjeći*, i sl. te pogrešaka nastalih uslijed nedosljedne zamjene morfonološkoga (korijenskog) pravopisa fonološkim: *oklievajući*, *strielama*, *vieću*, *onesviestila* mj. *oklijevajući*, *strijelama*, *vijeću*, *onesvijestila*; *odpor*, *gibkija*, *težkom*, *izkoristio* mj. *otpor*, *gipkija*, *teškom*, *iskoristio*; *koristnik*, *vlastništvo* mj. *korisnik*, *vlasništvo* i tome slično (Težak, 1998: 596-597). Uočavaju se primjeri jednačenja po mjestu tvorbe, jednačenja po zvučnosti, alternacije *ije* i *je*, nepravilna uporaba fonema *č* i *ć*. Na granici fonema i morfema u jeziku se događaju morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene pa tako iz tih dviju disciplina proizlaze u praksi osnovne situacije otklona od književnojezične norme i pogreške koje nastaju zbog nepravilnog korištenja ili zamjene fonema i morfema (Barić i suradnici, 2005: 64-65).

Pogreške se mogu uočiti i kod nedosljedne primjene zareza. U prvome izdanju *Seobe Hrvata* primijenjen je takozvani gramatički princip, a u drugome logički, ali nisu uvijek dosljedno provedeni: *Mislim, da ćemo mi biti posljednji, koji ćemo prinostiti žrtvu Svetovidu*; umjesto:

¹ *Seoba Hrvata*, autora Andrije Maurovića i tekstopisca Stanka Radovanovića, strip je s temom iz hrvatske povijesti, a obuhvaća vrijeme od početka seobe hrvatskih plemena do njihova dolaska na Jadran, odnosno do pokrštavanja i stvaranja vlastite države. Strip je tijekom 1943. i 1944. tiskan u listu *Zabavnik* koji je izlazio u Zagrebu te je imao dva dijela: *Za suncem* i *Knez Radoslav* (Skok, Diklić, 1999: 253).

Mislim da ćemo mi biti posljednji koji ćemo prinositi žrtvu Svetovidu. Također, Težak (1998: 597) upozorava i na druge pogreške na koje se učenike može uputiti: nepotrebno skraćivanje infinitiva (*gospodarit* - gospodariti) i pogrešno pisanje futura (*donijeti ću* - donijet ću).

Osim navedenoga, strip može poslužiti za uvježbavanje artikulacije glasova i razlikovanje alternacija. Čest je problem u nastavi jezika pogrešna upotreba fonema *č* i *ć* te alternacija *ije/je/e/i*. U nastavnom procesu može se kao predložak primijeniti strip Ante Zaninovića *Baltazar* u kojem su glavni likovi *Kljunko* i *Dugi* (prilog 3). Strip obiluje palatalnim suglasnicima *č, ć, dž, đ, š, ž*. Učenicima se može zadati zadatak da izražajno pročitaju dijalog i pravilno izgovore palatalne suglasnike, prepoznaju i obilježe palatalne suglasnike te ih potkrijepe primjerima iz teksta (*možeš, izdržati, čekaj, više, pošteno, previše, očelčiti, znači, ojačati, željezo, čelik, čvršće, tvrđe, slabašan* i slično). Na sličan način može se vježbati i alternacija *ije* i *je*. U časopisu *Smib* (br.3, 1994.) Težak uz pomoć dva stripovna predloška (prilog 4), ilustratora Ninoslava Kunca, objašnjava slikovito razlikovanje *ije/je/e/i*. Kao primjer je navedeno: *sijeno, sin, sjena, sinuti, dijete, djeteta, djeca, djetinjstvo*. Stripom je ilustrirana tvrdnja *Nije sve jasno sa sinom, sjenom i sijenom*, gdje se crtežom jasno želi prikazati značenjska razlika među pojmovima. Predloškom se usmjerava na pravilno izgovaranje i pisanje *ije* i *je* kako bi se u praksi izbjegli nesporazumi koji se mogu pojaviti zbog istoglasja dviju po značenju različitih riječi.

3.2. Strip u nastavi morfologije

Prema Težaku (1998: 597-599), strip kao lingvometodički predložak može se primijeniti prilikom učeničkog prvog susreta s glagolskim vremenima (perfektom, prezentom, futuro). Kao primjer za utvrđivanje znanja o futuro prvom primijenit će se strip Krešimira Zimonića *Šuma Striborova* (prilog 5 i 6)². Izdvojene su rečenice: *A tebi ću lako pomoći!; Odmah ćeš se pomladiti.; Ostat ćeš zauvijek u selu svome...; A što će biti od mog sina?; On će ostati u svom vremenu, a ti ćeš se vratiti u mladost svoju. Ni znati nećeš ni za kakvog sina!; Ali ja ću prije ostati u svojoj nevolji...* Težak nadalje navodi primjere zadataka koje nastavnik može postaviti uz tekst: *Koja je razlika prezenta, perfekta i futura? Od koliko se riječi sastoji futur? Kako izgovaramo kada je „ću, ćeš“ na drugom mjestu, događa li se takvo skraćivanje i kod glagola na -ći? i tako dalje.*

² Krešimir Zimonić hrvatski je umjetnik, karikaturist, animator i crtač stripova. Strip-serijali temeljeni na djelima *Priče iz davnine*, autorice Ivane Brlić Mažuranić, tiskani su u nakladi *Stripforuma* 2013. godine. *Šuma Striborova* prvo je objavljivanje u crno-bijeloj tehnici imala u Večernjem listu 1989., a u boji je prvi puta objavljena u nastavcima u dječjem časopisu *Radost* 1990./91. (prilog 7) Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.stripforum.hr/izdavastvo/nostalgija/price-iz-davnine/>

Težak opisuje način primjene stripa kao lingvometodičkog predloška u učenju pokaznih zamjenica. U kratkom stripu može se u oblaćicama uočiti dijalog čovjeka i dječaka (prilog 7), a on je obogaćen rečenicama koje sadrže pokazne zamjenice: *Čije je ovo? Taj avion je Damirov.; Čije je to? Ova jedrilica je moje djelo.; Čije je ono? Ono čudno vozilo je Anino.* Pitanja koja su zadana uz strip glase: *Što zamjenjuju zamjenice ovo, to, ono? Koja je razlika među njima? Ima li još takvih zamjenica u stripu?* (Težak, 1996: 170)

Karakteristično su obilježje stripa onomatopeje. Onomatopeje se u morfologiji svrstavaju u nepromjenjive vrste riječi, uzvike. Barić i suradnici (2005: 283) navode da su uzvici riječi koje nemaju značenje, nego služe kao signali, kvačila u konkretnoj situaciji i oponašaju zvukove. Upućuju na duševna stanja i dojmove, služe za skretanje pozornosti, za zapovijed, obraćanje životinjama, dozivanje, tjeranje, oponašanje prirodnih zvukova, životinja i neartikuliranih glasova. S obzirom na to da strip ima sliku i tekst, ali nema zvuk, on se u stripu nadoknađuje onomatopejom. Onomatopeje u stripu često nisu prilagođene hrvatskom standardnom jeziku i unesene su iz stranih jezika, što u nastavi može biti poticaj učenicima da ih uoče te pokušaju pronaći njihov hrvatski oblik.

Težak (1998: 594) iznosi tvrdnju da su onomatopeje najčešće organski integrirane u kompoziciju slike pa ih je nemoguće isključiti iz stripa te pri pretisku stripa u drugo jezično područje ostaju neprevedene. Budući da svijetom dominiraju stripovi s anglofonskoga područja, anglizmi agresivno prodiru u francuski, njemački, talijanski, španjolski, švedski i druge jezike. Onomatopeje se lako tvore od engleskih glagola: *bang!* (tresak), *blow!* (zvižduk), *click!* (škljocaj), *crack!* (prasak), *knock!* (udarac), *pow!* (pucanj), *ring!* (zvonjava), *smash!* (sraz) i tako dalje. Taj utjecaj je tolik da i stripopisci s neanglofonskoga područja u stripove na svome jeziku unose američke onomatopeje. Korisno je na to upozoriti i hrvatske učenike pa ih, na primjer kada uče o glagolskim onomatopejskim uzvicima, treba poticati da u svojim omiljenim stripovima potraže neprevedene onomatopeje te ih, proučavajući prikazani prizor i uz pomoć englesko-hrvatskog rječnika, pokušaju zamijeniti hrvatskim onomatopejama. Primjer anglofonskih onomatopeja može se uočiti u isječku stripa *Paško Patak vozač školskog autobusa* (prilog 8)³: *strap, tump, urgh, vrooom, toing, ulp, klap.* Učenicima se može zadati zadatak prepoznavanja i ispisivanja stranih onomatopeja te određivanje hrvatskoga oblika uz pomoć rječnika.

³ *Džepni patak*, br.2, godina I, Egmont Hrvatska, *Paško Patak vozač školskog autobusa*

3.3. Strip u nastavi tvorbe riječi

Tvorba riječi neizostavna je jezična disciplina, a cjelokupna čovjekova djelatnost odražava se u jeziku te se za nove sadržaje pronalaze novi izrazi. Na primjer, za sadržaj *prostorija u kojoj se puni* zabilježen je izraz *punionica*. Takva jezična pojava gdje od jedne ili više riječi nastaju nove riječi zove se tvorba riječi. Ona je ujedno i dio gramatike koji proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi, dajući pravila za tvorbu novih riječi. Nove riječi u hrvatskom književnom jeziku nastaju uglavnom na temelju njegove dosadašnje leksičke građe, ali ga čine i riječi iz drugih jezika, odnosno posuđenice. One se prilagođavaju fonološki, morfološki i tvorbeno: *šofer, šoferčina, šoferski* (Barić i suradnici, 2005: 285).

Osnovni su tvorbeni načini izvođenje i slaganje, a riječi se najčešće tvore sufiksalmom tvorbom (*brod-ić*), prefiksalmom tvorbom (*pre-malen*), slaganjem (*krivo-tvoriti*) i srastanjem (*uz-brdo*). Kako bi učenici razumjeli i razlikovali načine na koje se tvore nove riječi, osmišljavaju se rječotvorne vježbe kojima se učenici potiču na prepoznavanje, a onda i stvaranje novih riječi. Težak (1996: 382) u stvaralačkim leksičkim vježbama ističe važnost motivacije. Kod mlađe djece već sam navještaj stvaranja novih riječi kao naročite igre može biti itekako poticajan, ali mogu biti još djelotvorniji primjeri kojima se pokazuje potreba za novim riječima ili situacija u kojoj nastaje nova riječ, odnosno stara riječ dobiva novo značenje pa i kako nestaje ili se vraća u upotrebu. U tu svrhu mogu se koristiti priče o riječima i u obliku stripa. Budući da nije lako pronaći takve priče, stripove i slike, nastavnik stvaralac i sam se može potruditi smisliti priču ili napraviti strip (u suradnji s nastavnikom likovne kulture i crtački darovitim učenicima). Primjer takve vježbe prikazan je stripom *Lutkanija* (Težak, 1996: 380-381) u kojem se predstavlja dvoje djece kao prve ljude za zemlji čiji je zadatak imenovati sve što susretnu. Tako tvorbom riječi nastaju *vatroskok, čokolatka, sladoletka, Lutkanija* i slične riječi (prilog 9).

Težak (1991: 32) ističe autora Ivicu Bednjanca⁴ kao uspješnog autora neobične tvorbe riječi. Strip *Nježni sport* (prilog 10) primjer je sukladnosti crteža i riječi. Glavni junak je *Nježni*, čiji je vanjski izgled na groteskan način suprotan značenju njegova imena. Istim stilom ostvareni su i stripovni serijali *Lastan i Genije* i *Osmoškolci* (prilog 11), u kojima se mogu uočiti elementi razgovornog stila: *cura, kužimo, brisali, štosom*. Stripovi obiluju autorovim

⁴ Ivica Bednjanec primjer je kompletnog autora na sceni hrvatskoga stripa. Poznat je kao tvorac serijala povijesnog stripa, političke satire i sportskog stripa, dječjeg i tinejdžerskog stripa. Promatrajući jezik navedenih stripova u nastavi se uspješno mogu oprijemiti funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. Njegovi su najpoznatiji likovi *Barun Trenk, Nježni, Durica, Lastan i Genije* te *Jasna* i *Nina* iz serijala *Osmoškolci*. Preuzeto s mrežne stranice: <http://irenajukicpranjic.blogspot.com/p/blog-page.html>

novotvorenicama, a satirično-groteskni crtež upotpunjen je uporabom žargonizama, dijalektizama i onomatopejskih izraza te je pod jakim utjecajem razgovornoga jezika, što učenicima otvara mogućnost uočavanja novotvorenica, tuđica, žargonizama, dijalektizama, humora, ironije, metafore i igre riječima. *Nježni sport* učenicima može poslužiti i prilikom prepoznavanja i uvježbavanja stilskih izražajnih sredstava, poput onomatopeje, ironije, groteske, humora, satire, kontrasta i metafore.

U stripu *Nježni sport* mogu se uočiti kolokvijalni elementi koji su u skladu s govornom praksom junaka stripa te su označeni dijalektnim tonom, ovisno o mjestu radnje stripa (čakavština: *vridi, balun, pošempija, zvizde* i kajkavština: *potrefil, štel, bum*). Isto tako, često se pojavljuju riječi, izrazi i rečenice na engleskom, francuskom, španjolskom, talijanskom i latinskom jeziku te su često pravopisno ili gramatički pogrešne (Težak, 1998: 592). Navedeni stripovi pogodni su kao lingvometodički predlošci za poučavanje: hrvatskih narječja (čakavsko i kajkavsko), žargona, različitosti funkcionalnih stilova, tuđica i stručnih naziva, riječi u sredstvima priopćavanja, tvorbi riječi, izvedenica, složenica, novotvorbe (Težak, 1998: 597).

3.4. Strip u nastavi funkcionalnih jezičnih stilova

Prema Silić, Pranjković (2005: 375) standardni je jezik polifunkcionalan. Na jedan način funkcionira u znanosti, na drugi u administraciji, na treći u novinarstvu i publicistici, na četvrti u umjetničkoj književnosti i na peti u svakodnevnome razgovoru. Te njegove funkcije nazivaju se funkcionalnim stilovima od kojih svaki ima svoja pravila. U osnovi je stripovnih tekstova Ivica Bednjanca hrvatski književni jezik, ali s čestim otklonima. Uz publicistički i razgovorni stil, Bednjanec se obilno služi i administrativnim stilom pa su njegovi stripovi pogodni i za učenje i poučavanje funkcionalnih stilova. Njegova standardna rečenica pod jakim je utjecajem razgovornog jezika i uličnog žargona: *lova, lovonosna klinčadija, kužiti, šljaker, žicati, kinta, nenadlajani, privatnjak, rista propagandista, bijesne gliste, vodoskijati, maznuti, piksa, profač, top, željoman, bejzik, njuška, frcati, kulja, ispaljeni štos, trkancija, nježnokaut, curomet, inflacid pjena* i slično (Težak, 1998: 591-593). Na takvim i sličnim primjerima učenici mogu uočavati razlike, razvrstavati riječi i određivati kojem funkcionalnom stilu hrvatskoga jezika pripadaju. Tvorenoj riječi mogu odrediti vrstu (novotvorenica, složenica, izvedenica, tuđica, posuđenica, itd.) te pojasniti kojom je tvorbom nastala.

3.5. Strip u nastavi dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika

U prethodnome potpoglavlju uočeno je kako stripovi Ivice Bednjanca mogu poslužiti u poučavanju i učenju hrvatskih narječja (čakavskog i kajkavskog) zbog korištenja žargona i dijalekata u tekstu. U *Nježnome sportu* (prilog 10) glavni junak *Nježni* koristi govor, odnosno dijalekt, mjesta u kojemu se radnja priče stripa odvija. Tako govor u stripu postaje lokaliziran (*to ća vridi, to sam ja!*), oživotvoren i aktualan te odgovara stvarnome govoru i pogreškama koje se u njemu pojavljuju, kao što je nerazlikovanje glasova *č* i *ć*. Težak (1996: 388) osmišljava zadatak za sastavljanje objasnidbenoga rječnika na temelju leksika *Nježnoga sporta* radi bogatstva teksta novotvorenim riječima. Navedeni zadatak može biti zanimljiv način učenja riječi i učenicima i učiteljima. Osim što učenici mogu sastavljati rječnike tuđih i zavičajnih riječi te razlikovne rječnike, opće ili posebne (rječnike zavičajnog bilja, zavičajnih jela, zavičajnih toponima i slične), učenici mogu sastaviti i rječnik nekog teksta radi pravilnog abecediranja, gramatičkog određivanja i značenjskog objašnjavanja. Sastavljajući takav rječnik učenici ne samo da će utvrditi i proširiti svoje leksičko i leksikografsko znanje, nego će poboljšati gramatičko i stilističko znanje.

Za lingvodidaktički predložak za poučavanje i učenje kajkavskoga narječja može se primijeniti strip Radovana Devlića⁵ *Bitka kod Siska* (prilog 12). Strip prikazuje povijesni događaj, obranu sisačke utvrde 1593. godine. Zbog povijesne tematike stripa, moguće je načiniti međupredmetno povezivanje s nastavom predmeta Povijest. Dijalog u stripu ostvaren je kajkavskim narječjem, a iz njega se doznaje o stanju grada Siska koji je pod turskom opsadom⁶, tako da se istovremeno može ostvariti i unutarpredmetno povezivanje nastave dijalektologije s nastavom povijesti hrvatskoga jezika: *Sječaš se kad si mi u ljutnji rekao da si bio vojnik Matije Gupca?; Aha, ondak sam imal 15 let. Sam mislil da bumo stukli sve kaj nam stane na put.; Gleč, kaj smo hteli, hteli smo našu vladu u Zagrebu.; Joj prijatel, pisali smo kilometrima dugu žalbu i niš!* Nakon što pročitaju ulomke dijaloga iz stripa, učenicima se

⁵ Radovan Domagoj Devlić (1950.–2000.) svoju je umjetničku karijeru započeo u *Zagreb filmu* 1969. godine. Svoj prvi strip *Krbavska bitka* (prilog 13) objavio je 1975. Slijede ga povijesni spektakli: *Bitka kod Siska*, *Seljačka buna*, *Nava Contarina i Petrinja*. Adaptirao je u stripu Šenoin roman *Zlatarevo zlato*. Preuzeto s mrežne stranice: <http://irenajukicpranjić.blogspot.hr/p/blog-page.html>

⁶ U 16. stoljeću zbog turskih nadiranja u Hrvatskoj dolazi do značajnih etničkih pomicanja u smjeru od istoka prema zapadu i od juga prema sjeveru. Hrvatsko se žiteljstvo iz pograničnih područja pred turskim osvajačima povlači u unutrašnjost zemlje. Usprkos političkoj podvojenosti hrvatskih pokrajina, teži se prevladavanju dijalekatske rascjepkanosti i nastavku procesa ujednačavanja hrvatskog književnog jezika (Barić i suradnici, 2005: 19).

mogu zadati zadaci prepoznavanja, ispisivanja i određivanja riječi koje pripadaju kajkavskom dijalektu, razvrstavanja po vrsti te pronalazak njihovog izraza u standardnome jeziku.

Stripovi koji su već oprimjereni u poglavlju *Strip u nastavi fonologije, Seoba Hrvata* i *Knez Radoslav* (prilozi 1 i 2), autora Andrije Maurovića i tekstopisca Stanka Radovanovića, također su odlični lingvodidaktički predlošci jer u sadržajnoj osnovici nose povijest, legendu, narodnu predaju, dakle prošlost Hrvata. Tako možemo očekivati jezik poput onoga u hrvatskim povijesnim romanima ili drevnim pričama (poput *Priča iz davnine*, Ivane Brlić-Mažuranić). Motivi pustolovnih pothvata, putovanja, bitaka, dvoboja, ljubavi, prijateljstva, hrabrosti i vjernosti pretpostavljaju u stilu i rječniku dosta dramatičnosti, dinamičnosti, patetike, poetičnosti (Težak, 1998: 589). Povijest nije mogla biti vjerodostojno predstavljena i jezikom starih Hrvata pa se autor poslužio suvremenim hrvatskim književnim jezikom, kojemu se mogu pridružiti sljedeći atributi: čist, kultiviran, jednostavan, sveden na bitno i stoga izražajan i sugestivan. Težak (1998: 590) tvrdi da pripovijedanje počinje u stilu kazivanja povijesnih događaja ili drevnih zgoda: *Prije 1400 godina živjelo je raštrkano u divljem i neplodnom kraju pet hrvatskih plemena pod vodstvom petorice braće, Hrvata, Klukasa, Lobela, Muhla, Kosjenca i dviju sestara, Tuge i Buge. Njihov otac, stari žrec Bojan, čuvao je prastaru vjeru u vrhovno božanstvo Sunce, kao izvor svjetlosti, života i snage.*

Težak (1998: 596) strip *Seoba Hrvata* smatra pogodnim za samostalni istraživački rad, u osmome razredu, pod nazivom *Otkloni od književnojezične norme u Seobi Hrvata*. Strip se može primijeniti i u uvodnome dijelu sata kao motivacija za poučavanje i učenje o razvoju, podrijetlu i genetskoj pripadnosti hrvatskoga jezika za vrijeme seobe naroda i naseljavanja Hrvata te početku hrvatske pismenosti krajem 9. stoljeća⁷.

3.6. Strip u nastavi sintakse

U nastavi jezika uobičajeno je koristiti predloške preuzete iz kanonskih djela hrvatskih pisaca. Književna djela neiscrpan su izvor inspiracije umjetnicima pa su tako prema romanu Augusta Šenoa *Zlatarovo zlato*, autori Željko Lordanić i Radovan Devlić napravili dvije stripovne adaptacije. Dio izvornoga teksta iz romana te tekstovi dviju adaptacija (prilog 14) mogu poslužiti za usporedbu književnoga predloška sa stripovnim predloškom (prilog 15) kako bi se utvrdilo jezično znanje učenika. Pretpostavka je da jezik u adaptacijama može biti

⁷ Migracijska kretanja slavenskih plemena dovode do stvaranja triju velikih skupina slavenskih dijalekata: zapadnoslavenske, istočnoslavenske i južnoslavenske. Iz tih dijalekata razvili su se današnji slavenski jezici. Hrvatski jezik pripada južnoslavenskoj jezičnoj grani (Barić i suradnici, 2005: 9).

osuvremenjen, može biti promijenjeno narječje, može se prepričavati, rečenice se mogu sažeti, a to otvara mogućnosti zadavanja više vrsta zadataka. U sljedećem primjeru razmotrit će se odnos oba stripocrtača (Ž. Lordanića i R. Devlića) prema tekstu, odnosno kako autori stripa oblikuju i prilagođavaju rečenice iz romana za strip.

Težak (1998: 600) navodi kako Željko Lordanić obilno crpi građu za strip iz Šenoina predloška te su mu rečenice slične originalnom predlošku. Radovan Devlić mnogo više sažima Šenin tekst i u dijalogu i u pripovijedanju. Uspoređujući tekst romana i njegov prijenos u dva stripa, učenici mogu zapaziti da autori na dva različita načina prenose tekst u crtež. Lordanić poštuje u većoj mjeri Šenin rečenicu i oblike riječi, a Devlić je Šenoin dijaloge pokajkavio. U nastavi jezika u osnovnoj školi to se može iskoristiti u primjerima zadataka za utvrđivanje znanja o složenoj rečenici i o sažimanju rečenice (*Kako sažimaju Šenin tekst Lordanić i Devlić?*), što će rezultirati raščlambom rečenica, određivanjem vrste rečenica te njihovom usporedbom. Zadatak može biti i usporedba upotrebe glagolskih oblika, prilikom čega će učenici uočiti prestilizaciju rečenica. Lordanić time izbjegava zastarjele oblike kao što je imperfekt (*nosijaše*), umjesto kojega rabi glagolske priloge (*noseći*). U Šeninom tekstu česti su imperfekt, aorist i perfekt, dok se u stripovnim adaptacijama oni izbjegavaju. Lordanić se vjernije pridržava književnog predloška, dok Devlić izbjegava te oblike i pokajkavljuje dijalog u većoj mjeri nego što je to u Šeninom izvorniku (Težak, 1998: 601).

U prethodno navedenim primjerima opisana je mogućnost primjene stripa u utvrđivanju jezičnoga znanja, a u sljedećem poglavlju o unutarpredmetnom povezivanju stripa s nastavom književnosti pokazat će se primjer lektire u stripu, kojim se od učenika očekuje uživljavanje u ulogu autora stripa koji mora preoblikovati, skratiti i prilagoditi rečenice književnoga predloška kako bi odgovarale crtežu. Učenicima se može postaviti izazov kojim trebaju ostvariti sukladnost riječi s crtežom i ujedno prilagoditi rečenice književnoga djela za stripovnu adaptaciju.

4. STRIP I UNUTARPREDMETNO I MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE

U prethodnim poglavljima predstavljena je primjena stripa u nastavi hrvatskoga jezika kao nastavnoga sredstva. U ovome poglavlju prikazat će se i opimjeriti kako se stripom može postići unutarpredmetna i međupredmetna korelacija.

Prema Vrkić, Dimić; Vidić (2015: 94), korelacija predstavlja relaciju, suodnos, uzajamnu zavisnost te povezanost u harmoničnu cjelinu. U nastavnom procesu, korelacija predstavlja dovođenje u međusobnu vezu predmeta/sadržaja koji imaju dodirne točke (Anić, Goldstein, 2009). Uočavaju kako se korelacijom i povezivanjem sadržaja učenike potiče na rad, ali i na unapređenje spoznajne funkcije u zajedništvu mentalnih, emocionalnih, kinezioloških i socioloških podražaja te kao što je moguća korelacija sadržaja između predmeta, ona se ostvaruje i između sadržaja unutar jednog predmeta. Vrkić, Dimić; Vidić (2015: 97) naglašavaju kako korelacija i integracija čine važan dio nastavnog procesa, jer omogućuju stvaranje poveznica između rascjepkanih sadržaja nastavnih predmeta te njihovo integrirano proučavanje.

Strip pripada području kulture i medija unutar predmeta Hrvatski jezik. Prema Lazić (1996: 275), strip je medij koji se može uključiti u sva nastavna područja predmeta Hrvatski jezik. To je medij pogodan za korelaciju s nastavom književnosti, nastavom filma, jezika i jezičnog izražavanja, primjenu u izvannastavnim aktivnostima ili drugim oblicima rada koji se odnose na dopunsku nastavu ili rad s učenicima s teškoćama u razvoju. Metodičko osmišljavanje stripa treba temeljiti na svrsi cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada i na specifičnostima tog medija. U osmišljavanju osnovna je spoznaja da se strip može provući kroz sva područja predmeta Hrvatski jezik.

4.1. Unutarpredmetno povezivanje stripa s nastavom književnosti

Težak (2003: 600) uočava kako uspoređujući tekst romana i njegov prijenos u dva stripa, učenici mogu zapaziti kako dva autora mogu na dva različita načina prenijeti tekst u crtež. Ne samo da različito predstavljaju isti prizor (plan, rakurs, raspored u prostoru, itd.) nego različito izabiru i pojedinosti koje će iz teksta prenijeti u crtež (primjer ove tvrdnje su stripovne adaptacije *Zlatarovog zlata* Ž. Lordanića i R. Devlića po Šenoinu predlošku), što je oprimjereno u ovome radu u prethodnim poglavljima.

Lazić (1996: 275) uočava kako nastavniku stoje na raspolaganju brojne mogućnosti kad se strip povezuje s književnošću. Strip će se iskoristiti u komparativnoj analizi s književnim predloškom prema kojemu je rađen, čime se neće učenik samo motivirati za čitanje književnog teksta, već će to biti prilika da se progovori o stripu kao specifičnom vizualnom mediju masovne komunikacije. U tom se smislu mogu iskoristiti svi oni tekstovi (književna djela i stripovi) do kojih se u određenom času može doći, npr. stripovi iz *Modre laste* (Lordanićevi stripovi), u *Večernjem listu* (povremeno Devlićevo *Zlatarovo zlato*), u *Radosti*

Zimonićeve *Priče iz davnine* (prilozi 5 i 6), itd. Mogu se primijeniti stripovi koji su objavljeni u knjigama, npr. Maurovićevi stripovi rađeni prema književnim predlošcima (*Zlatarovo zlato*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Ognjem i mačem*). Metodički put ići će prema ovim zahtjevima: *komparativnom analizom* utvrditi u čemu se strip udaljio od literarnog predloška, pri čemu se učeniku naglašava kako umjetnička transpozicija dopušta slobodu i odstupanje od originala, *komparativnom metodom* treba utvrditi u čemu se autor stripa najviše približio književnom predlošku, a *zaključke* valja usmjeriti prema učeničkom opredjeljenju - za strip ili za književni tekst ili za oboje, uz obvezno obrazlaganje vlastitog stava.

Lazić (1996: 276) ističe kako će nakon tako provedene analize ponajčešće biti istaknute ove razlike stripa u odnosu prema književnom tekstu: skraćivanje priče, zgusnut tekst, promijenjen dijalog, drukčija koncepcija likova, drukčija kompozicija priče, drukčije autorovo viđenje eksterijera, interijera, fizičkog izgleda likova i dr. koji se u potpunosti ne podudaraju s opisima u tekstu, a time odudaraju i od čitateljeve predodžbe. Konkretni zadaci za takvu analizu pokazat će se na primjeru stripa *Ribar Palunko* Krešimira Zimonića i bajke Ivane Brlić Mažuranić *Ribar Palunko i njegova žena* (prilog 16). Takav rad motivira učenike za čitanje književnog teksta. Svaki učenik može dobiti po jedan zadatak, ili skupinu zadataka. Zadaci se mogu rješavati i u skupinama, a isti zadatak može dobiti i više učenika, što je za mogućnost dobivanja različitih odgovora i rješenja čak i poželjno. Primjeri zadataka su: 1. *Ispiši bibliografske podatke o bajci, onda o stripu (autor naslov), utvrdi razlike i objasni ih;* 2. *Obilježi u knjizi dio teksta (bajke) prenesen u strip (epizodu);* 3. *Utvrđi koji odjeljci iz teksta odgovaraju pojedinoj slici (kadru);* 4. *Prepiši u dva stupca u bilježnicu (obilježi ih bajka-strip) dijelove teksta iz bajke i tekst iz stripa prema zajedničkim brojevima;* 5. *Zaključni u čemu se autor stripa pridržavao literarnog predloška, a u čemu se od njega udaljio te usmeno ili pismeno navedi razlike;* 6. *Opiši što saznaješ iz crteža,* 7. *Objasni ima li u tekstu pojedinosti koje odgovaraju crtežu;* 8. *Odgovara li izgled likova tvojoj predodžbi i objasni;* 9. *Sviđa li ti se crtež ovog stripa i objasni;* 10. *U koliko je kadrova ispričana epizoda;* 11. *Odgovara li broj kadrova broju odjeljaka u bajci i objasni.* Odgovarajući na ta pitanja, učenici će zaključiti da se Zimonić uvelike pridržavao literarnog predloška i nije oduzeo poetsku dimenziju originala, što je udruženo s odličnim crtežom. Zaključit će kako su prisutna neka skraćivanja teksta, no spoznat će da je vizualna dimenzija stripa upotpunila doživljaj. Također takav razgovor s učenicima može ići u prilog opredjeljenju za književnu umjetnost koja omogućuje razgibavanje vlastitih asocijacija i predodžbi do neslućenih mogućnosti: koliko čitatelja, toliko raznolikih predodžbi. S obzirom na to da je teško na crtežu uprizoriti

zlatno veslo ili djevojku koja je *kao kraljevna jasna*, jer to može samo riječ u poetskoj funkciji, komparativna analiza stripa i književnosti doprinosi usađivanju i razvijanju osjetljivosti za pjesničku riječ u učenika (Lazić, 1996: 279).

Prema Rosandiću (2005: 136) u težnji za razvijanjem zanimanja za čitanje književnih djela, pojavljuje se posebna vrsta lektire - lektira u stripu. Rosandić iznosi detaljnu strukturu organiziranja procesa stvaranja stripa po predlošku književnoga djela (projekt *Lektiru u strip*): kao književnoumjetnički predložak odabrana je Matoševa novela *Cvijet s raskršća*⁸ (prilog 17). Tekst je raščlanjen na najmanje dijelove (rečenice) koji su preneseni u likovni (vizualni) izričaj. U prijenosu literarnoga sadržaja (jedinica pripovjednog teksta) u likovni izraz dolazi do izražaja sposobnost doživljavanja (literarna recepcija), mikrostruktura, vizualizacija (imaginativna recepcija) te likovna konkretizacija literarne recepcije (Rosandić 2005: 137). Tako se ostvaruje suradnja dvaju medija: literarnoga i likovnoga.

Riječ je o posebnoj vrsti sustvaralaštva. Pojedinačni likovni ostvaraji uključuju se u zajedničko djelo. Lektira u stripu otvara nov način čitanja: čitatelj/čitateljica prima dvostruke poruke (verbalne i likovne – udruživanje poruka) te vlastita zapažanja, doživljaje i zamišljanja uspoređuje s ponuđenim rješenjima u stripu. Od učenika se očekuje uživanje u ulogu autora stripa koji mora preoblikovati, skratiti i prilagoditi rečenice književnoga predloška kako bi odgovarale crtežu. Ispunjavanjem takvoga zadatka učenici pokazuju kako u usvojenosti jezičnoga znanja nisu samo na razini prepoznavanja i određivanja jezičnih pojava, već i aktivno primjenjuju znanje jezika u preoblici i stvaranju novih rečenica za njihov strip, što potiče njihovo kreativno razmišljanje i uvježbava izražavanje. Lektira u stripu *Cvijet s raskršća* primjer je osmišljavanja projektne nastave koja stripom kao korelatom unutarpredmetno povezuje jezik, književnost i medije te međupredmetno Hrvatski jezik i Likovnu kulturu.

Vrkić, Dimić; Vidić (2015: 98) uočavaju kako rad na projektu predstavlja najveći oblik integracije. Osim rada u školi i na terenu, projekti se protežu i na rad kod kuće, tako da se kroz informalne kontekste učeničkih aktivnosti lakše nauče tako obrađivani nastavni sadržaji, a učenici lakše povezuju znanja u cjelinu te postižu operativnost i trajnost znanja kroz njihovu konkretnu primjenu.

⁸ Takav uzorak lektire oblikovan je u projektu Narodne knjižnice Petra Preradovića u Bjelovaru (*Lektiru u strip, Cvijet sa raskršća*, autora Antuna Gustava Matoša, 2004., prilog 17). U projektu se pojavljuje autorski tim učenica i učenika u ulozu ilustratora pod vodstvom Irene Jukić-Pranjić. Opis stripovne radionice može se pronaći na mrežnoj stranici: <http://irenajukicpranjic.blogspot.com/p/umjetnik-nastavnik.html?q=cvijet+s+raskr%C5%A1%C4%87a>

4.2. Unutarpredmetno povezivanje stripa s nastavom jezika

Prema Težaku (2003: 596), strip se može primijeniti na sljedeće načine u nastavi gramatike, pravopisa i stilistike: 1. kao motivacija za obradu proučavane jezične pojave (ako npr. strip koji učenici čitaju u *Modroj lasti* nudi logičan prijelaz na jezični problem, recimo – kad ograničenost prostora u oblačiću uzrokuje sažimanje rečenice, upotrebu bezglagolske ili bezlične rečenice i sl.); 2. za stvaranje problemske situacije (*Je li otklon od književnojezične norme - pogreška ili stilska potreba? Kojoj jezičnoj razini pripada?*); 3. kao lingvometodički predložak za stjecanje, utvrđivanje i provjeru jezičnih spoznaja.

S obzirom na to da stripovi imaju osebujna obilježja, u dosadašnjim poglavljima diplomskoga rada moglo se uočiti kako jedan strip u službi lingvometodičkog predloška može poslužiti za osmišljavanje većeg broja jednostavnih i složenih zadataka različitih tema. U prethodnim poglavljima oprimjereni su stripovi *Seoba Hrvata* i *Nježni sport*. Oni mogu poslužiti kao motivacija na početku sata i kao predložak za problemsku nastavu istraživanja jezičnih činjenica, sastavljanja rječnika i slično. Strip *Seoba Hrvata* u nastavnom procesu može se povezati s gradivom razvoja povijesti hrvatskoga jezika i pojmovima kao što su legenda, usmena i narodna predaja te mitologija. U nastavi hrvatskoga jezika strip se može primijeniti u istraživanju teme hrvatskih narječja, različitosti stilova, tvorbe riječi, a Stjepko Težak navodi i primjer usporedbe književne i stripovne riječi kada je to moguće. Roman *Zlatarovo zlato* Augusta Šenoa može se usporediti sa stripovnim adaptacijama Ž. Lordanića i R. Devlića. Može se pritom proučiti kako dvojica autora na različit način prenose isti tekst dok ga jedan osuvremenjuje, a drugi prilagođava dijalektu. Ovakvi se primjeri mogu primijeniti za utvrđivanje znanja o složenoj rečenici i sažimanju rečenice, glagolskim oblicima ili pak narječjima.

Rad Nevena Penzara (1996: 282-288) primjer je stvaralačke prilagodbe stripa za nastavu gramatike, tj. jedan je od primjera kako je nastavnik sam pronašao i prilagodio strip za nastavnu jedinicu: poučiti učenike petoga razreda osnovne škole vokativu. Tekst i slike nekoliko stripova *Asteriks i Obeliks* (prilog 18) spojio je u jednu smislenu cjelinu te osmislio tekst u oblačićima koji je odgovarao potrebama nastavne jedinice s pretpostavkom kako će takav tekst biti učenicima bliži i razumljiviji od udžbeničkoga.

Penzar (1996: 284) navodi kako mu se taj strip činio najpogodnijim zbog dojmljivosti sadržaja i privlačnosti crteža, no malo je vjerojatno bilo da će na malom prostoru od nekoliko sličica jednog stripa pronaći dovoljno vokativa. Uz to je želio da u tekstu kojim bi se služili

tijekom cijelog nastavnog sata budu zastupljene imenice različita roda i broja u vokativu, ali i glasovne promjene karakteristične za taj padež, stoga je odlučio od tuđe građe sastaviti vlastiti strip, montirati posve novu priču u kojoj bi najviše pozornosti bilo posvećeno vokativu. Cijeli se strip sastojao iz 13 sličica uzetih iz 7 različitih stripova o *Asteriksu*, a umjesto originalnog teksta dodan je njegov vlastiti tekst prilagođen nastavnoj jedinici o vokativu. U dijalozima likova mogli su se upotrijebiti različiti nastavci i glasovne promjene u vokativu: *Julio, Obelikse, Asterikse, prijatelju, prašćići, Eustahije, duše, Gali, glupane, zapovjedniče, vojniče, vremena, običaji* (Penzar, 1996: 288). Strip je načinjen s ciljem kako bi se učenicima približilo nastavno gradivo korištenjem literature koju nikada ne bi čitali na nastavi jezika, a čitaju ju iz zabave u slobodno vrijeme.

4.3. Unutarpredmetno povezivanje stripa s jezičnim izražavanjem

Težak (2003: 587) smatra kako je korelacija stripa s jezičnim izražavanjem moguća jer verbalni dio stripa podliježe lingvističkim, književnim i komunikacijskim zakonitostima, ali i jedinstvu riječi s crtežom. Autor stripa može se koristiti svim mogućnostima koje mu pruža jezik: od gramatičkih oblika i sintaktičkih preoblika, izbora idioma, dakle standardnog jezika, žargona, dijalekata, stranog jezika sve do izbora funkcionalnog stila (književnoumjetničkog, novinarskog, administrativnog, razgovornog, znanstvenog).

Cilj nastave predmeta Hrvatski jezik jest osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju, što podrazumijeva i pismeno i usmeno izražavanje. Jezično izražavanje prisutno je na svakom satu, što uključuje pravilnu uporabu pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma kako bi se ostvarila uspješna usmena i pisana komunikacija. Tako su u nastavi jezičnog izražavanja zastupljene govorne (usmene) i pismene vježbe. Težak (1990: 40) po stupnju izvornosti sadržaja govorne vježbe dijeli na usmene i pismene, usmene dalje dijeli na: čitanje, recitiranje; govorenje napamet naučenih tuđih tekstova; usmene diktate; davanje odgovora na tuđa pitanja; izlaganje vlastitih sadržaja. Težak (1990: 128) navodi kako od govornih usmenih vježbi, usmena vježba može biti uvod za pisanje, ali i obratno, pismena vježba poslužiti će kao podloga za govorenje.

Prema Težaku (2003: 586,587) po nazočnosti riječi u stripu možemo govoriti: o slici bez riječi, o slici s malo riječi (prevlast likovnosti), o slici s kojom je riječ ravnopravna, itd. Za primjer vježbe jezičnog usmenog i pismenog izražavanja promotrit će se stripovi koji sadrže samo crteže, tj. slike bez riječi. Učenici trebaju ispričati priču promatrajući slike te tako vježbaju pravogovor i pravopis, uočavaju pouku, humor i preneseno značenje. Učenicima se

moгу zadati različiti zadaci, npr. da upišu tekst u oblačiće ili da usmeno ili pismeno prepričaju radnju koju vide na sličicama. Primjeri takvih stripova često se pronalaze u školskim časopisima kao što su stripovi Mate Lovrića koji se zovu *Ispričajmo priču*⁹ (prilog 19). Strip može poslužiti i kao sredstvo za razvoj empatije, iskazivanje osjećaja te stvaranje spoznaje o kvalitetnim međuljudskim odnosima jer se pričom u stripu mogu poučavati etičke, društvene i moralne vrijednosti. Primjer je takvoga stripa *Ivica čestita svojoj majci rođendan*¹⁰, autora Emira Alajbegovića (prilog 20) u kojem je dječak Ivica, nakon što mu je buket cvijeća za majku ispao i rasuo se, oprao majci posuđe, što poučava učenike lijepoj gesti i sudjelovanju u svakodnevnim obvezama. Kada je strip bez teksta predložak za pismeno izražavanje, za njegovu primjenu u nastavi Rosandić (1990: 38) navodi sljedeće faze: 1. pripremna faza (motiviranje učenika za promatranje slike); 2. promatranje slike; 3. razgovor o slici; 4. stvaranje plana za opis slike; 4. stvaranje rječnika kojim će se slika opisati; 5. utvrđivanje stilskih (sintaktičkih, frazeoloških) sredstava kojima će se ostvariti opis slike; 7. stvaranje teksta (organiziranje teksta). Učenici proučavaju strip odjednom te ih je potrebno motivirati kako bi slijedili faze kako bi njihovo konačno ostvarenje koje se tiče jezika i stila bilo na što višoj razini.

Prema Rosandiću (1990: 53), može se organizirati i *stvaralački diktat po slici*, tj. po stripu, a uključuje ponavljanje gramatike, ortografije i pravopisnih pravila te je obogaćen i stvaralačkim radom učenika. Iako se za predložak takvog diktata uzima najčešće jedna slika (likovno djelo), nastavnik može koristiti strip jer je zanimljiviji učenicima. Rosandić (1990: 53) opisuje postupak provedbe takvog diktata: poslije uvodne riječi, u kojoj nastavnik upozna je učenike s ciljem sata, pristupa se razgledavanju slike. Učenici usmeno izražavaju ono što vide na slici. Zatim nastavnik diktira tekst i traži od učenika da dopune rečenice odgovarajućim dopunama (objektima, priložnim oznakama, atributima, apozicijama). Pritom se učenici oslanjaju na nastavnikove poticajne riječi, pitanja i sliku.

Diklić (1996: 280) naglašava kako je primjena stripa u vježbama usmenoga i pismenoga izražavanja u europskim školama redovita pojava i većina jezičnih udžbenika za to pruža odlične primjere.

⁹ Časopis *Radost*, br.9, 1989.

¹⁰ Časopis *Smib*, br.8, 1997.

4.4. Međupredmetno povezivanje stripa s drugim predmetima

Vrkić, Dimić; Vidić (2015: 97) uočavaju kako nastava ne može rezultirati potpunim razumijevanjem i kvalitetno strukturiranim znanjima ako u nastavnom procesu nema poveznica između različitih nastavnih sadržaja/predmeta međusobno, ali i poveznica s realnim životnim situacijama izvan škole. Samo uz primjenu općih i specifičnih znanja na praktičnim primjerima i uz stvaranje poveznica s konkretnim životnim situacijama i iskustvima bliskim učenicima, može se postići viši stupanj učenja i poučavanja.

Strip kao dio područja kulture i medija otvara mogućnost za povezivanje više nastavnih područja i predmeta, na primjer Hrvatskoga jezika i Povijesti, književnosti i Likovne umjetnosti, Hrvatskoga jezika i Glazbene umjetnosti, Geografije, ekologije, itd. Izbor samoga sadržaja može potaknuti suradnju više nastavnika, stručnjaka i umjetnika ili ponuditi razne teme koje mogu biti poticaj za organizaciju međupredmetne projektne nastave.

Tako je lektira u stripu *Cvijet s raskršća*, kojom smo se bavili u poglavlju unutarpredmetnog povezivanja stripa s nastavom književnosti, primjer projektne nastave koja povezuje Hrvatski jezik s Likovnom kulturom. U projektu se pojavljuje autorski tim učenica i učenika u ulozi ilustratora, a strip se sastoji od 113 sličica. Takav uzorak lektire oblikovan je u projektu Narodne knjižnice Petra Preradovića u Bjelovaru (*Lektiru u strip, Cvijet sa raskršća*, autora Antuna Gustava Matoša, 2004., prilog 17). Projekt je vodila umjetnica Irena Jukić-Pranjić, a cilj projekta bio je razviti zanimanje za lektirne sadržaje i izbjeći nepročitane i prepisane lektire. U ovom projektu strip kao korelat unutarpredmetno povezuje jezik, književnost i medije, a međupredmetno povezuje Hrvatski jezik i Likovnu kulturu.

Strip je izravno crtežom povezan s Likovnom kulturom, a tematski najčešće s Povijesti. Strip *Seoba Hrvata*, stripovne adaptacije Šenoinog *Zlatarovog zlata*, autora Željka Lordanića i Radovana Devlića te *Bitka kod Siska* i *Krbavska bitka* Radovana Devlića građu crpe iz povijesnih događaja te mogu poslužiti za povezivanje s predmetom Povijest. Tako će npr. uz poučavanje i učenje hrvatskih dijalekata, za koje je u nastavi jezika lingvodidaktički predložak strip *Bitka kod Siska*, biti naglašena i povijesna komponenta, tj. učenike se može usmjeriti da istraže povijesne podatke o mjestu, vremenu, sudionicima bitke, onodobnoj vlasti i prilikama u državi, pobunama, granicama, narodima te povijesnim ličnostima, što mogu saznati iz povijesnih izvora te ih povezati s jezičnim i književnim obilježjima stripa karakterističnim za to razdoblje u povijesti.

Temama stripova *Spasimo drveće* i *Priča o mravu i listu*, autora Svebora Vidmara (prilog 21), želi se osvijestiti važnost brige o okolišu i društvenoj zajednici. Učenici stvarajući priču stripom razvijaju svijest o brizi za svijet i okoliš, što doprinosi osvješćivanju problema suvremenoga svijeta, svjesnosti o ekološkim problemima, razmišljanju o životinjama, prirodi, društvenim pojavama i slično. Učenicima se također može zadati crtanje stripa povodom Dana planeta Zemlje kojim trebaju upozoriti na važnost očuvanja Zemlje. Tako se ostvaruje povezivanje stripa s Geografijom, ekologijom i društvenim predmetima.

Vrlo popularan i svjetski poznat strip je *Alan Ford, Homerovi slavni spjevovi Ilijada i Odiseja* stripocrtača Maxa Bunkera (prilog 22), pamtljiv po svojim humorističnim izrekama i frazama.¹¹ Strip je primjer sukladnosti riječi i crteža, a prepoznatljiv je po humoru i satiričnosti te su dijalozi u stripu plodno tlo i za unutarpredmetnu korelaciju stripa s nastavom jezika radi lingvistike teksta i za međupredmetnu korelaciju s predmetima Povijest i Likovna umjetnost. U prvom razredu srednje škole obrađuje se starogrčka književnost u predmetu Hrvatski jezik, starogrčka povijest i kultura u predmetu Povijest te starogrčka umjetnost u predmetu Likovna umjetnost. Homerovi spjevovi *Ilijada* i *Odiseja* često su učenicima teški za razumijevanje, a jezik u spjevovima arhaičan i nerazumljiv. Iz tih je razloga ovaj strip dobar lingvometodički predložak za motivaciju učenika za Homerova djela te lakše razumijevanje sadržaja, a ujedno i poveznica triju navedenih predmeta.

U prilogu 22 oprimjerena su tri isječka iz stripa u kojima su tematizirani ključni motivi grčke povijesti i legende: Ahilejeva peta i ranjeni Ahilej, Helena kao simbol ženske ljepote i najljepše žene u povijesti stare Grčke te Trojanski konj kojim su Grci na prevaru osvojili Troju. Dijalozi su pojednostavljeni i prilagođeni razgovornom stilu te su razumljiviji u odnosu na Homerov izvorni tekst. S obzirom na to da strip kronološki prikazuje događaje, učenicima će biti lakše zapamtiti njihov slijed što im može olakšati učenje povijesnih činjenica. Ti motivi također su česti i u starogrčkoj umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo) pa je strip primjenjiv kao korelat i s predmetom Likovna umjetnost.

Vrkić, Dimić; Vidić (2015: 96) navode kako se uz pomoć korelacije promiču i odgojne vrijednosti, stječu nove vještine i navike (Salopek, 2012.), a da sva znanja koja učenici steknu tijekom svog obrazovanja i života budu strukturirana u zajedničku cjelinu s ciljem da svaki učenik nauči smišljeno povezivati raznovrsna znanja te kritički promišljati.

¹¹ Prilozi su preuzeti s mrežne stranice: <https://www.haoss.org/t2502p15-alan-ford-citati>

5. ISTRAŽIVANJE

U ovome poglavlju prikazat će se rezultati istraživanja o tome koliko se strip primjenjuje u nastavnoj praksi i na koji način. Istraživanje je provedeno uz pomoć anketnog upitnika koji su ispunjavali nastavnici osnovnih i srednjih škola.

5.1. Predmet i cilj istraživanja

Namjera istraživanja bila je utvrditi zastupljenost stripa u različitim etapama nastavnoga sata hrvatskoga jezika, zatim utvrditi čestotnost primjene stripa u nastavi fonetike i fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse, povijesti hrvatskoga jezika, funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika i dijalektologije. Također, cilj istraživanja bio je utvrditi ostvaruju li nastavnici hrvatskoga jezika unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje primjenjujući strip kao povezujuću sastavnicu - korelat.

5.2. Metodologija istraživanja

U metodološkome postupku primijenjeno je ispitivanje anketiranjem pri čemu je korišten upitnik kao instrument istraživanja. Istraživanjem je obuhvaćeno dvadeset osnovnoškolskih i srednjoškolskih nastavnika u školskoj godini 2017./2018., a anketiranje je provedeno u svibnju i lipnju. Ispitanici su anketirani putem elektronske pošte u kojoj im je u privitku bio poslan upitnik. Ispunjen upitnik također su poslali natrag elektronskom poštom.

U uvodnome dijelu upitnika ispitanici su se izjasnili o spolu i školi u kojoj rade, što će biti tablično prikazano. Rezultati koji će uslijediti prikazani su posebno za svaku od sedam tvrdnji koje se nalaze u anketnome upitniku. Odgovori će se analizirati u cijelosti i bit će posebno prikazani i interpretirani, a rezultati će biti prikazani kroz postotke, grafikone te dodatna obrazloženja ispitanika. Upitnik je u cijelosti vidljiv u prilogima na kraju ovoga rada (prilog 23). Upitnik je sadržavao ukupno sedam pitanja:

- 1. U nastavi hrvatskoga jezika primjenjujem strip.*
- 2. U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u sljedećim etapama: u motivacijskome dijelu sata, kao polazišni tekst, u istraživanju jezičnih činjenica, u provjeravanju ishoda učenja, ostalo - napišite što.*
- 3. U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u poučavanju: fonetike i fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse, povijesti hrvatskoga jezika, funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika, dijalektologije, ostalo – napišite što.*

4. Stripove pronalazim: u udžbenicima hrvatskoga jezika, u priručnicima za nastavu hrvatskoga jezika, u vježbenicama, u čitankama, u ostalim izvorima – napišite kojim.

5. Samostalno osmišljam strip za nastavu hrvatskoga jezika.

6. Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem unutarpredmetno povezivanje: s književnosti, s medijskom kulturom, s jezičnim izražavanjem.

7. Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem međupredmetno povezivanje.

Ponuđeni odgovori bili su: *nikada*, *ponekad*, *uvijek*, a od sudionika se tražilo zaokruživanje jednog od ponuđenih odgovora. Pokraj svakog ponuđenog odgovora u tablici trebalo je zaokružiti jedan broj iznad tvrdnje koja ispitanika najbolje predstavlja. Uz prvo, peto i sedmo pitanje tražilo se i obrazloženje odgovora. Sva obrazloženja navedena su u ovom radu u izvornom obliku.

5.3. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 20 ispitanika, šesnaest nastavnica i četiri nastavnika, što je prikazano u tablici 1, od kojih šesnaest radi u osnovnoj školi, jedan u srednjoj strukovnoj školi i tri u gimnaziji. Jedna nastavnica radi i u osnovnoj školi i u gimnaziji, dok za umjetničku školu nije zabilježen nijedan nastavnik, a podaci se navode u tablici 2.

Tablica 1. Struktura ispitanika po spolu

spol	broj ispitanika
muški	4
ženski	16

Tablica 2. Struktura ispitanika s obzirom na školu u kojoj su zaposleni

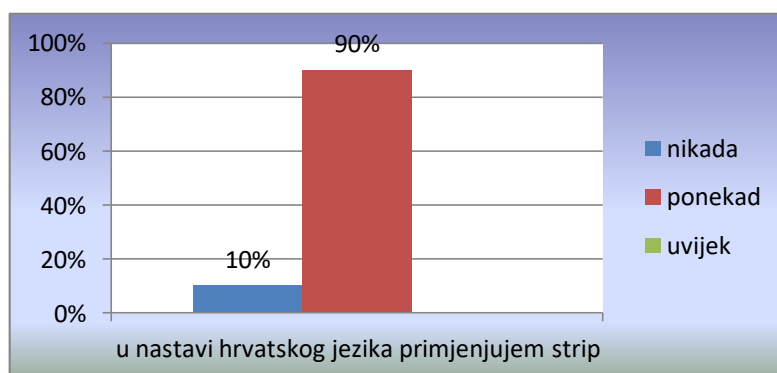
škola	broj ispitanika
osnovna škola	16
srednja strukovna škola	1
gimnazija	4
umjetnička škola	0

5.4. Rezultati istraživanja i interpretacija

U ovome će se poglavlju svi dobiveni rezultati interpretirati po pitanjima iz upitnika. Tvrdnje, kojima se proučavala zastupljenost stripa u nastavi, raščlanjene su na etape nastavnoga sata, podjelu na discipline i područja koja se bave hrvatskim jezikom, primjere izvora u kojima se uočava strip kao nastavno sredstvo te primjenu stripa pri unutarpredmetnom i međupredmetnom povezivanju područja i predmeta. U sljedećim potpoglavljima svaka tvrdnja će se zasebno interpretirati te će se navesti obrazloženja ispitanika uz tvrdnje u kojima se tražilo da obrazlože svoj odgovor.

5.4.1. Primjena stripa u nastavi hrvatskoga jezika

U prvoj tvrdnji tražilo se izjašnjavanje ispitanika primjenjuju li strip u nastavi hrvatskoga jezika. U odnosu na tvrdnju *U nastavi hrvatskoga jezika primjenjujem strip.* izjasnili su se svi ispitanici. Odgovorom *nikada* izjasnilo se 10 % ispitanika, a odgovorom *ponekad* 90 % ispitanika. Dvoje ispitanika *nikada* ne primjenjuje strip, a 18 primjenjuje *ponekad*. Ponuđeni odgovor *uvijek* nije zaokružio nijedan ispitanik. Rezultati su prikazani u slici 1.

Slika 1. *Primjena stripa u nastavi hrvatskoga jezika*

Uz tvrdnju *U nastavi hrvatskoga jezika primjenjujem strip* tražilo se i obrazloženje odgovora. Dva ispitanika nisu obrazložila svoje odgovore.

Obrazloženja ispitanika za odgovor *nikada* su:

Nastavni je plan i program preopsežan, za strip nemam vremena, a niti ideje – nisam dosad razmišljala o stripu kao etapi sata; Predajem u višim razredima gimnazije pa mi strip kao medij nije potreban, a nije ni predviđen operativnim planom i programom.

Obrazloženja za odgovor *ponekad* su:

Strip, kao nastavnu jedinicu u sklopu medijske kulture, volim obrađivati, a i učenici rado rade taj nastavni sadržaj. No, nisu svi vješti u crtanju pa, zbog pomanjkanja vremena, nisam to u mogućnosti raditi češće; Strip

primjenjujem većinom u petom i šestom razredu; Primjenjujem ukoliko se nalazi u udžbeniku u motivacijskome dijelu sata ili kao sinteza; Redovita je nastavna jedinica u 6.r., ali povezujem se s gradivom razredne nastave i likovne kulture pa im dajem da crtaju stripove u na satu lektire ili gradiva jezičnoga izražavanja; Gimnazijski udžbenici nemaju strip kao polazni tekst, a medijska kultura u srednjoškolskom programu nije zastupljena. Ponekad (izrazito rijetko) zadam učenicima da neko lektirno djelo (manji segment) prikažu u obliku stripa ili da naprave razgovor na dijalektu; Strip najčešće primjenjujem u motivaciji ili u sintezi sata; Strip katkada primjenjujem kao motivaciju za nastavnu jedinicu ili pak u završnom dijelu sata kao samostalni zadatak kreativnoga tipa. Dva puta sam strip upotrijebila kao jezični predložak za analizu jezičnih činjenica; Strip se obrađuje kao zasebna nastavna jedinica u sklopu medijske kulture, no u pojedinim oblicima koristi se i u nastavi jezika i književnosti; Strip primjenjujem u nastavi književnosti ili pri obradi lektirnoga djela kao stvaralački zadatak; Strip koristim u medijskoj kulturi i u nastavi književnosti kad obrađujemo temu dijaloga i monologa; Strip je zahvalan predložak jer osim teksta (koji je potreban meni kao učitelju) učenike privuče drugim elementima, za razliku od predloška koji je čisti tekst; Strip primjenjujem kada je moguće ostvariti korelaciju s nastavom medijske kulture i u motivacijskom dijelu nastavnog sata, a ponekad i kao sintezu sadržaja u obliku kreativnog zadatka za učenike; Preopterećenost planom i programom; Koristim ga ponekad kao motivacijski tekst, zatim kao polazni tekst za obradu jezičnih nastavnih sadržaja, čitamo ga i analiziramo često u sklopu nastave medijske kulture, crtamo svoje stripove s različitom tematikom; kada je to moguće tijekom ili prije interpretacije književnog teksta (ako je zanimljiva tema) te u nastavi medijske kulture; Kada nađem prikladan strip upotrijebim ga za motivaciju ili kao polazišni tekst. Katkada učenici sami izrađuju strip kako bi utvrdili/uvježbali neko jezično gradivo.

Na temelju rezultata dobivenih o prvoj tvrdnji te analizirajući navedene primjere može se uočiti da su obrazloženja tvrdnje *nikada* povezana s odgovorima dvaju ispitanika koji su označili gimnaziju kao mjesto rada, gdje strip nije predviđen planom i programom ili ispitanici nemaju dovoljno vremena za njegovo uključivanje u nastavni proces. Prema obrazloženjima tvrdnje *ponekad*, koju je označila većina ispitanika, može se uočiti da se strip primjenjuje u širem obujmu nastavnih metoda i oblika te u organizaciji sata, odnosno u njegovim etapama, što će detaljnije biti razrađeno u nastavku istraživanja.

5.4.2. Primjena stripa u etapama sata

U drugoj tvrdnji *U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u sljedećim etapama: u motivacijskome dijelu sata; kao polazišni tekst; u istraživanju jezičnih činjenica; u provjeravanju ishoda učenja; ostalo - napišite što*, tražilo se izjašnjavanje ispitanika o primjeni stripa u etapama sata. Rezultati su prikazani u slici 2.

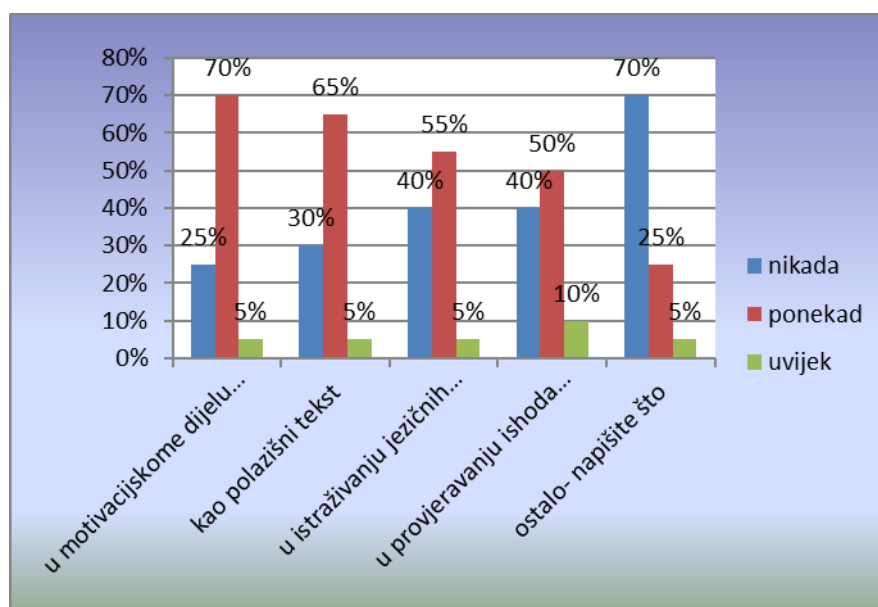
U motivacijskom dijelu sata 5 ispitanika (25 %) označilo je kako strip ne primjenjuje *nikada*, 14 ispitanika (70 %) označilo je kako ga primjenjuje *ponekad* i 1 ispitanik (5 %) *uvijek*.

Kao polazišni tekst strip nikada ne primjenjuje 6 ispitanika (30 %), 13 ispitanika (65 %) primjenjuje ga *ponekad* i 1 ispitanik (5 %) primjenjuje ga *uvijek*.

U istraživanju jezičnih činjenica 8 ispitanika (40 %) *nikada* ne primjenjuje strip, njih 11 (55 %) primjenjuje ga *ponekad* i 1 ispitanik (5 %) *uvijek*.

U provjeravanju ishoda učenja 8 ispitanika (40 %) označilo je da *nikada* ne primjenjuje strip, 10 ispitanika (50 %) primjenjuje ga *ponekad* i 2 ispitanika (10 %) primjenjuje ga *uvijek*.

Uz tvrdnju *ostalo*, čija će obrazloženja i nadopune biti navedene nakon grafičkog prikaza, 14 ispitanika (70 %) nije navelo nikakvu dopunu odabirući odgovor *nikada*, 5 ispitanika (25 %) označilo je *ponekad* i 1 ispitanik (5 %) *uvijek* (slika 2).

Slika 2. Primjena stripa u etapama sata

Obrazloženja ispitanika koji su za primjenu stripa pod *ostalo* označili odgovor *ponekad*, glase: *Strip kao stvaralački zadatak; Sinteza naučenoga; U obradi lektire; Obrada književnog djela kroz strip; Čitanje i analiziranje stripa (izražajna sredstva stripa, sličnosti i razlike između filma i stripa i sl.)*

Ispitanik koji je označio odgovor *uvijek* obrazložio je tvrdnju iskazom:

Učenici često rade sintezu u obliku stripa. Zahvalno mi se pokazalo kao zaključak za ishode građanskog odgoja koji su se provlačili kroz nastavnu jedinicu.

Na temelju rezultata dobivenih o drugoj tvrdnji može se uočiti kako većina ispitanika (70 %) strip *ponekad* primjenjuje u uvodnome dijelu sata, odnosno motivacijskom dijelu sata, nešto manje ispitanika primjenjuje ga kao polazišni tekst i za istraživanje jezičnih činjenica, dok polovica ispitanika strip primjenjuje u završnom dijelu sata, za sintezu gradiva, ponavljanje ili provjeru naučenog. Veći broj ispitanika (70 %) nema vlastitu ideju za primjenu stripa u nastavi, dok samo 1 ispitanik (5 %) strip primjenjuje *uvijek* u svim etapama sata.

5.4.3. Strip u poučavanju disciplina i područja hrvatskoga jezika

U trećoj tvrdnji tražilo se izjašnjavanje ispitanika primjenjuju li strip u poučavanju disciplina i područja hrvatskoga jezika. Tvrdnja je glasila: *U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u poučavanju: fonetike i fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse, povijesti hrvatskoga jezika, funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika i dijalektologije*. Tvrdnja se odnosila na primjenu stripa u nastavi prilikom poučavanja nastavnih sadržaja koji pripadaju navedenim disciplinama i područjima. Za nadopunu tvrdnje ponuđen je i odgovor *ostalo*, a rezultati su prikazani u slici 3.

U poučavanju *fonologije*, odgovor *nikada* označilo je 11 ispitanika (55 %), a 9 ispitanika (45 %) označilo je da strip primjenjuje *ponekad*. Odgovor *uvijek* nije zaokružio nijedan ispitanik.

Prilikom poučavanja *morfologije*, 8 ispitanika (40 %) označilo je odgovor *nikada* i 12 ispitanika (60 %) odgovor *ponekad*. Odgovor *uvijek* nije odabrao nijedan ispitanik.

U poučavanju *tvorbe riječi*, 10 ispitanika (50 %) odabralo je odgovor *nikada*, 10 ispitanika (50 %) odgovor *ponekad*, a odgovor *uvijek* nijedan ispitanik.

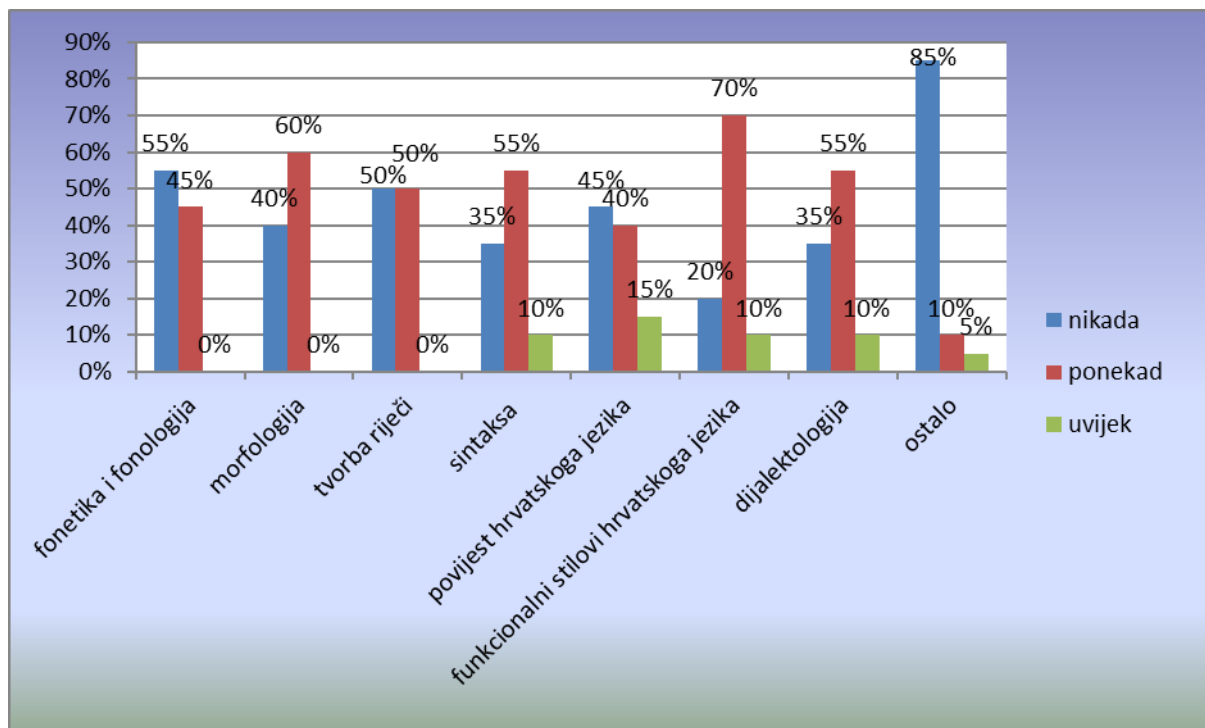
U poučavanju *sintakse*, 7 ispitanika (35 %) odabralo je odgovor *nikada*, 11 ispitanika (55 %) odgovor *ponekad* i 2 ispitanika (10 %) odgovor *uvijek*.

Na pitanje koje se odnosi na primjenu stripa u *poučavanju povijesti hrvatskoga jezika*, 9 ispitanika (45 %) odabralo je odgovor *nikada*, 8 ispitanika (40 %) odgovor *ponekad* i 3 ispitanika (15 %) odgovor *uvijek*.

U poučavanju *funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika*, 4 ispitanika (20 %) označila su odgovor *nikada*, 14 ispitanika (70 %) označilo je *ponekad* i 2 ispitanika (10 %) odgovor *uvijek*.

U poučavanju *dijalektologije*, 7 ispitanika (35 %) odabralo je odgovor *nikada*, 11 ispitanika (55 %) odgovor *ponekad* i 2 ispitanika (10 %) odgovor *uvijek*.

Za ponuđeni odgovor *ostalo* koji je služio kao nadopuna tvrdnji, 17 ispitanika (85 %) označilo je odgovor *nikada*, odnosno u svome poučavanju nisu se dotaknuli još nekih područja, dok su 2 ispitanika (10 %) uz odgovor *ponekad* ispunili nadopunu u kojoj su naveli da strip primjenjuju u poučavanju medijske kulture, jezičnog izražavanja i obradi književnih djela, a 1 ispitanik (5 %) označio je odgovor *uvijek*, također vezan uz poučavanje područja medijske kulture.

Slika 3. Strip u poučavanju disciplina i područja hrvatskoga jezika

Na temelju rezultata dobivenih o trećoj tvrdnji može se zaključiti kako polovica ispitanika, njih 50 %, *nikada* ne primjenjuje strip u poučavanju i učenju fonetike, fonologije, morfologije i tvorbe riječi. Može se uočiti kako se učestalost stripa u nastavi povećava u poučavanju nastavnoga gradiva koje se tiče širih jezičnih područja. Tako primjenu stripa u nastavi sintakse više od polovice ispitanika (65 %) primjenjuje *ponekad* ili *uvijek*, a 80 % ispitanika primjenjuje strip *ponekad* ili *uvijek* u poučavanju funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika. Zanimljiv je podatak da strip u poučavanju povijesti hrvatskoga jezika *nikada* ne primjenjuje 45 % ispitanika, a samo 55 % ispitanika primjenjuje ga *ponekad* ili *uvijek*, s obzirom na to da je izbor stripova visoke kvalitete vezanih uz hrvatsku povijest i književno stvaralaštvo veoma bogat¹². Očekivano je da 65 % ispitanika strip primjenjuje u poučavanju dijalektologije i čak 80 % u poučavanju funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika jer postoji veliki broj stripova koji obiluju dijalektalnim govorom i razgovornim, književnim te ostalim stilovima¹³.

¹²Mnogo likovnih umjetnika i autora stripova za građu su uzimali legende vezane uz dolazak Hrvata, kraljeve, slavensku mitologiju, bajke i djela kanonskih hrvatskih pisaca. Tekst u njihovim ilustracijama bogat je arhaičnim oblicima riječi te konstrukcijom rečenice koja odgovara stilu starog hrvatskog govora. Neki umjetnici su: Andrija Maurović sa stripovima *Seoba Hrvata* i adaptacijama *Zlatarevog zlata* i *Čuvaj se senjske ruke*, autora Augusta Senoe, Željko Lordanić i Radovan Devlić, autori adaptacija Šenoine *Seljačke bune* te Krešimir Zimonić sa strip-serijalom *Priče iz davnine*, autorice Ivane Brlić-Mazuranić.

¹³Autor Ivica Bednjanec poznat je po serijalima povijesnog stripa, političke satire i sportskog stripa, do dječjeg i tinejdžerskog stripa pa se kroz jezik tih stripova u nastavi uspješno mogu opimjeriti funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. U teorijskome dijelu rada opimjeren je strip *Nježni sport*, a u prilogima je za primjer dodan i strip *Lastan i genije* iz serijala *Osmoškolci*.

5.4.4. Izvori u kojima se pronalaze stripovi

U četvrtoj su tvrdnji ispitanici trebali odrediti u kojim izvorima pronalaze stripove, pri čemu su bili ponuđeni odgovori: *Stripove pronalazim: u udžbenicima hrvatskoga jezika, u priručnicima za nastavu hrvatskoga jezika, u vježbenicama, u čitankama, u ostalim izvorima – napišite kojim*. Rezultati su prikazani u slici 4.

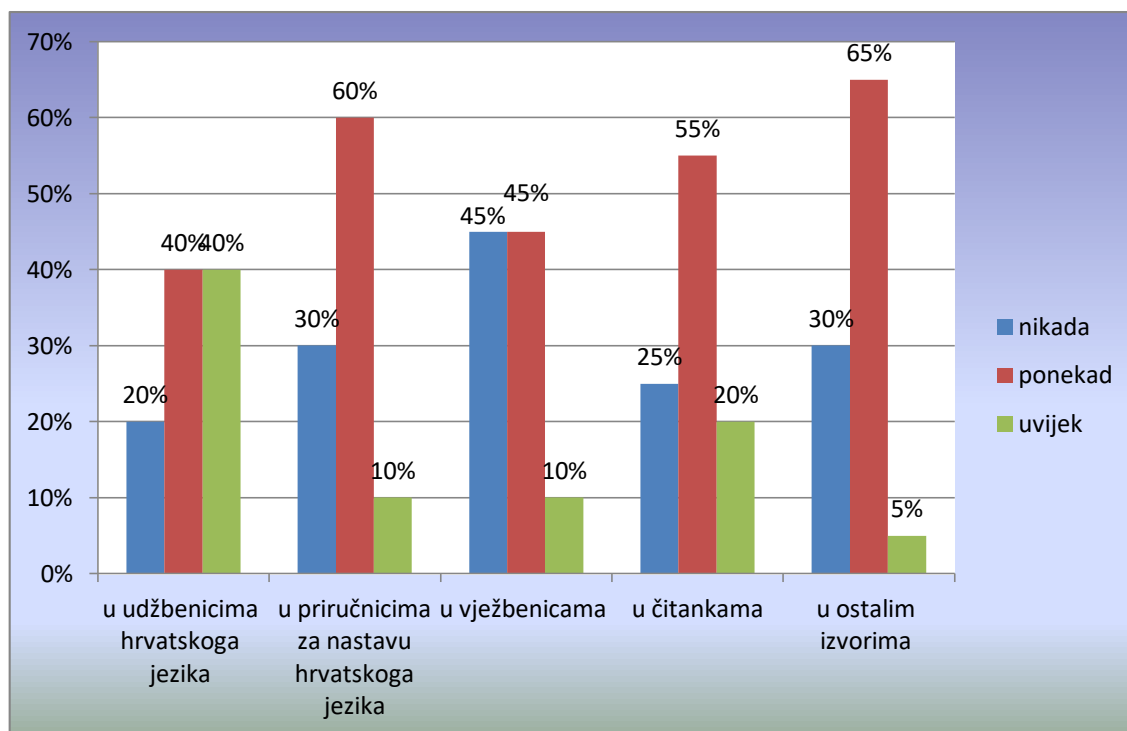
Uz odgovor pronalaze li stripove u udžbenicima hrvatskoga jezika, 4 ispitanika (20 %) označilo je odgovor da ga u udžbenicima *nikada* ne pronalaze, 8 ispitanika (40 %) označilo je odgovor *ponekad*, a 8 ispitanika (40 %) ondje ga pronalazi *uvijek*.

U priručnicima za nastavu hrvatskoga jezika stripove *nikada* ne pronalazi 6 ispitanika (30 %), 12 ispitanika (60 %) pronalazi ga *ponekad*, a 2 ispitanika (10 %) ondje ga pronalazi *uvijek*.

U vježbenicama strip *nikada* ne pronalazi 9 ispitanika (45 %), 9 ispitanika (45 %) pronalazi ga *ponekad*, a 2 ispitanika (10 %) pronalazi ga *uvijek*.

U čitankama strip *nikada* ne pronalazi 5 ispitanika (25 %), 11 ispitanika (55 %) pronalazi ga *ponekad*, a 4 ispitanika (20 %) ondje ga pronalazi *uvijek*.

Za ostale izvore 6 ispitanika (30 %) nije navelo nijedan drugi izvor te su označili odgovor *nikada*. 13 ispitanika (65 %) označilo je odgovor *ponekad* i 1 ispitanik (5 %) označio je odgovor *uvijek* te su nabrojali izvore u kojima pronalaze strip. Ostali su izvori: *Internet, vlastiti strip, gotovi stripovi, časopisi, novine, samostalna izrada stripa, dječji časopisi, knjige stripova (Durica, Zlatka i sl.), nastavni listići za vježbanje i književna djela*.

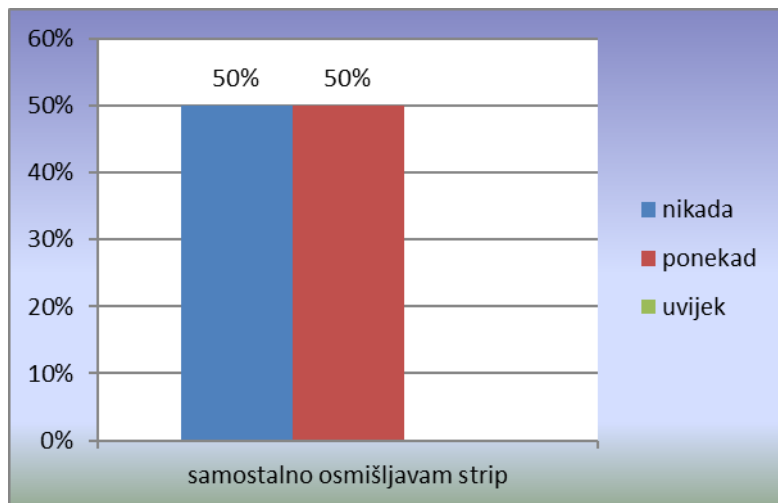

Slika 4. Izvori u kojima se pronalaze stripovi

Na temelju rezultata dobivenih o četvrtoj tvrdnji, može se uočiti kako ispitanici strip najmanje pronalaze u vježbenicama hrvatskoga jezika (45 % *nikada* i 45 % *ponekad*), a najviše ih pronalaze u udžbenicima hrvatskoga jezika: *ponekad* (40 %) i *uvijek* (40%). Tako je 65 % ispitanika navelo kako stripove *ponekad* pronalaze u ostalim izvorima, a 5 % *uvijek*. Prilikom pronalaska stripa, ispitanici se služe mrežnim stranicama. Neki ispitanici stvaraju vlastite stripove, primjenjuju gotove stripove i stripove iz časopisa, novina, dječjih časopisa i knjige stripova (*Durica, Zlatka* i sl.), nastavnih listića za vježbanje i raznih književnih djela.

5.4.5. Samostalno osmišljavanje stripa

U petoj tvrdnji tražilo se izjašnjavanje ispitanika osmišljavaju li strip samostalno. Tvrdnja je glasila: *Samostalno osmišljam strip za nastavu hrvatskoga jezika*, a rezultati su prikazani u slici 5. Tako je 10 ispitanika (50 %) odgovorilo kako strip *nikada* ne osmišljava samostalno, dok je drugih 10 ispitanika (50 %) odgovorilo da *ponekad* samostalno osmišljava strip. Odgovor *uvijek* nije odabrao nijedan ispitanik. U nastavku analize rezultata slijede obrazloženja ispitanika koji strip ne osmišljavaju sami, kao i obrazloženja onih koji ga osmišljavaju.

Slika 5. Samostalno osmišljavanje stripa

Obrazloženja ispitanika koji strip *nikada* ne osmišljavaju samostalno:

Katkada promijenim postojeći strip za potrebe nastavne jedinice, ali nikada nisam u potpunosti osmislila strip; Oduzima puno vremena, a stripovi u udžbenicima su odlično napravljeni; Zahtijeva dobru vještinu umjetničkoga izražavanja (crtanje), angažiranje nekoga tko je u tome vještiji od mene; To iziskuje previše vremena; Trebalo bi, za nekoga tko ne izrađuje stripove, imati zaista dobru ideju (tekstualno, tako da vizualno može biti simplificiran) da bi strip funkcionirao i da kod učenika ne bi izazvao podsmijeh, nego poticaj za rad; Strip je umjetničko djelo, nije mi ni palo na pamet da ga osmislim. Kada ponavljamo u šestom razredu nastavnu jedinicu

strip, uvijek im donesem gotove stripove, tj. oblačići budu prazni te učenici u njih upisuju dijalog i monolog, a u kvadratiće onomatopejske riječi; Ne znam dobro crtati; Nemam vremena za osmišljavanje stripova. Ponekad dam učenicima „šuplji strip“ u kojem se nalaze samo kvadratići i različiti oblačići te ih oni nadopune crtežima i tekstom, ovisno o zadanoj temi, kao i o zadanom oblačiću; Inače uzmem primjer stripa nekog poznatog autora stripa ili iz novina kao predložak za motivaciju sata

Obrazloženja ispitanika koji strip ponekad osmišljavaju samostalno:

Osmišljavanje stripa prepustim (uz točne naputke što od njih očekujem) samim učenicima kojima je to dobar način da pokažu svoju kreativnost, a ujedno nauče što su planovi i rakursi. Strip ponekad koristim za utvrđivanje pojedinog dijela gradiva pa učenici samostalno osmišljavaju strip na zadanu temu; kad za to imam vremena i inspiracije; povremeno za lektirni sat (blok sat); Djeca crtaju strip po izboru (situacije iz svakodnevnog života). Želim da na kraju istaknu poruku; Samostalno osmišljam strip pri obradi lektirnoga djela kao stvaralački zadatak za skupinski rad; Ovisno o nastavnoj jedinici za koju mi je strip potreban i u slučaju da u izvorima ne pronađem strip koji bi mi najbolje odgovarao potrebama sata, napravim i svoje stripove

Na temelju rezultata dobivenih o petoj tvrdnji te obrazloženja ispitanika, može se uočiti da oni koji *nikada* sami ne osmišljavaju strip kao razlog navode nedostatak vremena ili tvrde kako im osmišljavanje stripa oduzima previše vremena, smatraju kako nisu dobri crtači ili su zadovoljni gotovim stripovima. Ispitanici koji sami osmišljavaju strip to rade ako ne mogu pronaći strip koji im najbolje odgovara za potrebe sata ili ih osmišljavaju zajedno s učenicima koji tako utvrđuju znanje i pokazuju kreativnost. Većina ispitanika daje prednost grupnom radu u kojem učenici zajedno stvaraju strip i tako ponavljaju usvojeno znanje i razvijaju suradničke vještine.

5.4.6. Unutarpredmetno povezivanje primjenom stripa

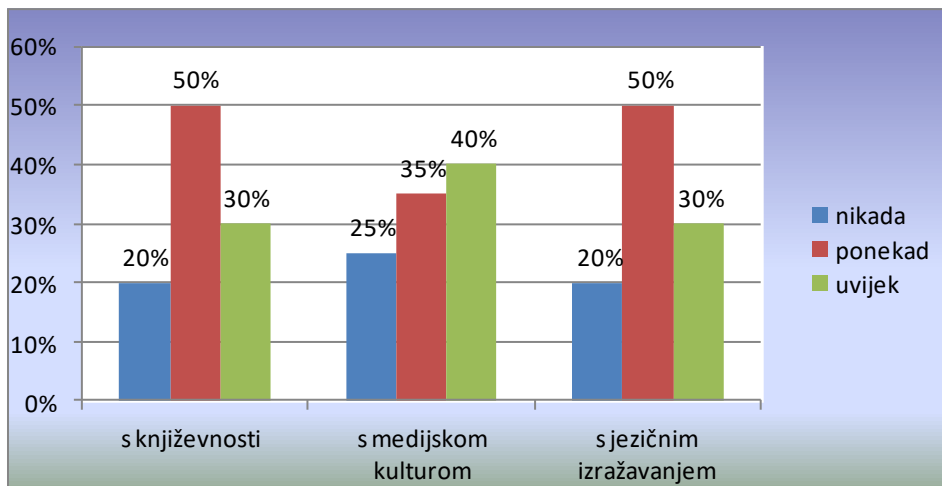
U šestoj tvrdnji ispitanike se tražilo da odrede s kojim područjima i disciplinama ostvaruju unutarpredmetno povezivanje primjenom stripa. Tvrdnja je glasila: *Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem unutarpredmetno povezivanje: s književnosti, s medijskom kulturom, s jezičnim izražavanjem*. Rezultati su prikazani u slici 6.

Za unutarpredmetno povezivanje nastave hrvatskog jezika s književnosti 4 ispitanika (20 %) označilo je odgovor *nikada*, 10 ispitanika (50 %) označilo je odgovor *ponekad* i 6 ispitanika (30 %) označilo je odgovor *uvijek*.

Za unutarpredmetno povezivanje nastave hrvatskog jezika s medijskom kulturom 5 ispitanika (25 %) označilo je odgovor *nikada*, 7 ispitanika (35 %) označilo je odgovor *ponekad* i 8 ispitanika (40 %) označilo je odgovor *uvijek*.

Za unutarpredmetno povezivanje nastave hrvatskog jezika s jezičnim izražavanjem 4 ispitanika (20 %) označilo je odgovor *nikada*, 10 ispitanika (50 %) označilo je odgovor *ponekad* i 6 ispitanika (30 %) označilo je odgovor *uvijek*.

Na temelju rezultata dobivenih o šestoj tvrdnji može se zaključiti kako veći broj ispitanika *ponekad* ili *uvijek* ostvaruje unutarpredmetno povezivanje, što je pokazatelj dobre organiziranosti i povezanosti nastave te nastavnikove težnje za razumljivom i smislenom sintezom naučenoga gradiva iz različitih područja predmeta Hrvatski jezik. Tako 50 % ispitanika stripom *ponekad* ostvaruje povezivanje jezika i književnosti te jezika i jezičnog izražavanja, a 30 % ga ostvaruje *uvijek*. Manji broj ispitanika (do 25 % iz sva tri područja) *nikada* ne ostvaruje unutarpredmetno povezivanje.

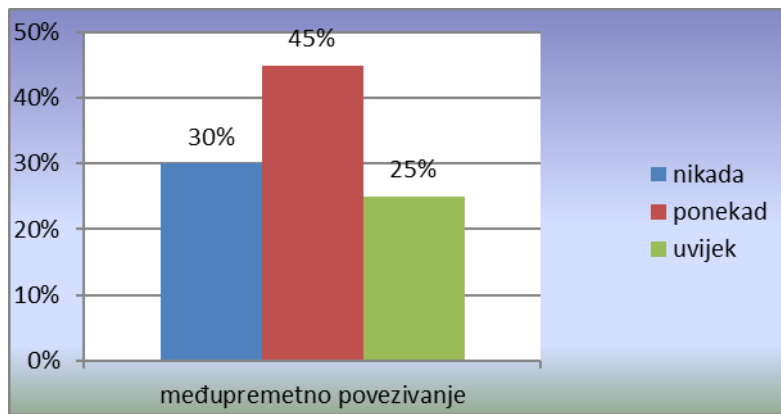

Slika 6. Unutarpredmetno povezivanje primjenom stripa

5.4.7. Međupredmetno povezivanje primjenom stripa

Sedma tvrdnja odnosila se na međupredmetno povezivanje primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika, a od ispitanika se tražilo izjašnjavanje o tome primjenjuju li strip u međupredmetnom povezivanju. Tvrdnja je glasila: *Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem međupredmetno povezivanje*. Rezultati su prikazani u slici 7.

Na temelju rezultata dobivenih o sedmoj tvrdnji, 6 ispitanika (30 %) označilo je kako međupredmetno povezivanje ne ostvaruje *nikada*, 9 ispitanika (45 %) označilo je da ga ostvaruju *ponekad*, a 5 ispitanika (25 %) označilo je da *uvijek* ostvaruje međupredmetno povezivanje. U nastavku analize rezultata slijede obrazloženja ispitanika koji ne ostvaruju međupredmetno povezivanje, kao i obrazloženja onih koji ga ostvaruju.

Slika 7. Međupredmetno povezivanje primjenom stripa

Obrazloženja ispitanika koji *nikada* ne ostvaruju međupredmetno povezivanje:

Mislim da bi se mogla ostvariti međupredmetna suradnja s likovnom umjetnosti, povijesti, geografijom (i brojnim drugim predmetima), no nastavni planovi pojedinih predmeta su potpuno neusklađeni i u pravilu isto gradivo učenici uče u različitim dijelovima nastavne godine, čak i različite godine školovanja, a to nema smisla.

Obrazloženja ispitanika koji *ponekad* ili *uvijek* ostvaruju međupredmetno povezivanje:

Katkad ostvarujem međupredmetno povezivanje s nastavom likovne kulture; Često učenici izrađuju stripove motivirani lektirnim sadržajima. Tako su npr. Šenoine „Povjestice“ odlične za povezivanje nastave književnosti i medijske kulture (izrada stripa). Isto tako, strip se dobro može primijeniti u nastavi jezičnog izražavanja – primjeri telefonskih razgovora ili pak u nastavi jezika prilikom obrade hrvatskih narječja; Povezuje ga se, naravno, s nastavom likovne kulture, ali ga ponekad koristim i u radionicama na satu razrednika; npr. povezivanje s informatikom, geografijom i povijesti; Pokušavam učenicima pokazati kako se gradivo hrvatskoga jezika može naučiti praktično kroz sva područja: ukoliko usvojimo gradivo teorijski, ono se može praktično naučiti primjenjujući ga na bilo kojem gradivu hrvatskoga jezika; Najčešće koreliram s likovnom kulturom, poviješću i stranim jezicima, društvenim predmetima jer su najbliži nastavi hrvatskoga jezika; Najčešće se ostvaruje međupredmetno povezivanje s povijesti; Strip je izravno crtežom povezan s likovnom kulturom, a tematski najčešće s povijesti. Primjerice Seoba Hrvata Andrije Maurovića ili Seljačka buna Željka Lordanića; Povežem s temama građanskoga odgoja, likovnom kulturom (crtanje), poviješću, vjeronaukom i sl; književni tekst s građanskim odgojem, lektiru s izražavanjem, medijsku kulturu s lekturom; Uvijek – kada se tema može aktualizirati ili povezati s nekim područjem iz drugog nastavnog predmeta (primjerice, Seljačka buna – povijest); Odlično s poviješću i geografijom; Strip je sam po sebi interdisciplinarna vrsta pa je međupredmetno povezivanje sasvim logično. Ponekad kroz strip povežem sadržaj nastave hrvatskoga jezika s vjeronaukom, povijesti, likovnom kulturom, engleskim jezikom i prirodom. Strip je izvrstan način povezivanja međupredmetnih sadržaja

Iz obrazloženja ispitanika koji *nikada* ne ostvaruju međupredmetno povezivanje uočljivo je da nisu pobliže objasnili razloge zašto to ne čine, odnosno nisu obrazložili svoj odgovor. Jedan ispitanik uočio je neravnotežu i neusklađenost nastavnih jedinica među predmetima koji bi

mogli imati zajedničke teme, ali te se teme ne obrađuju istovremeno po planu i programu i zbog toga u međupredmetnom povezivanju ne vidi smisao.

Iz obrazloženja ispitanika koji ostvaruju međupredmetno povezivanje, uočavamo da njima neusklađenost plana i programa među predmetima ne predstavlja prepreku pa su njihova obrazloženja oprimjerena u većem broju. Većina ispitanika povezuje strip s predmetom Likovna kultura jer je strip kao medij ostvaren slikom i tekstom. Povijest je također često oprimjerena jer veliki dio ispitanika poznaje stvaralaštvo autora hrvatskih stripova dosad navedenih u ovome radu te ga primjenjuju u nastavi dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika.

U obrazloženjima su također zastupljeni nastavni predmeti: Informatika, Geografija, strani jezici, Vjeronauk i Priroda, a ciljevi su međupredmetnog povezivanja sinteza gradiva, ponavljanje usvojenog znanja, razvijanje opće kulture i timski rad. Ispitanici smatraju kako se gradivo hrvatskoga jezika može naučiti praktično kroz više područja i može biti svagdje primjenjivo. S obzirom na to da je strip interdisciplinarna vrsta, većina ispitanika primjenjuje ga i za međupredmetno povezivanje sadržaja.

Na temelju rezultata provedenoga istraživanja, može se zaključiti kako je strip u nastavi zastupljen i primjenjuje ga više od 50 % ispitanika u većini navedenih disciplina i područja nastave hrvatskoga jezika. Tvrdnje *ponekad* ili *uvijek* prevladavaju u odgovorima ispitanika te su oprimjerene i opširno objašnjene. Ispitanici navode situacije i načine na koje primjenjuju strip u nastavnoj praksi, odnosno u nastavnom procesu.

6. ZAKLJUČAK

U ovome se radu stripu u nastavi hrvatskoga jezika pristupilo na dvjema razinama: teorijskoj i istraživačkoj. Na teorijskoj razini razložio se pojam stripa prema relevantnoj literaturi i autorima (Težak, Rosandić), povezalo ga se s tijekom nastavnoga procesa, disciplinama i područjima hrvatske gramatike (Barić i suradnici, Silić, Pranjković) te oprimjerilo slikovnim i tekstualnim predlošcima i zadacima vezanim uz njih kroz stvaralaštvo renomiranih autora hrvatskoga stripa (Maurović, Bednjanec, Zimonić, Devlić, Lordanić, Zaninović, Lovrić). Druga razina bila je istraživačka, kojom se ispitala zastupljenost stripa u nastavi, njegova primjena u etapama nastavnoga sata i pri učenju i poučavanju disciplina i područja koja se bave hrvatskim jezikom. Nadalje, ispitani su primjeri izvora u kojima se pronalazi strip kao nastavno sredstvo te primjena stripa pri unutarpredmetnom i međupredmetnom povezivanju područja. Na temelju analize odgovora i rezultata istraživanja, može se zaključiti kako je strip u nastavnoj praksi u velikoj mjeri primijenjen na načine koji su bili prikazani i oprimjereni u teorijskom dijelu rada. Strip se više primjenjuje u osnovnoj školi nego u srednjoj školi, a kao lingvodidaktički predložak primjenjuje se u svim područjima za nastavno gradivo hrvatskoga jezika.

Ovaj rad i rezultati istraživanja doprinos su boljem upoznavanju i uključivanju stripa u nastavu hrvatskoga jezika. Suvremena nastava hrvatskoga jezika zahtjevnija je od nastave koja se oslanja samo na predavački sustav. Strip ima višestruku mogućnost primjene, od jezične i književne do stvaralačke. Iako treba biti oprezan pri izboru sadržaja, strip nudi mogućnosti stvaranja dinamičnosti odgojno-obrazovnog procesa, oživotvorenje nekad monotonoga sadržaja, bogaćenje mašte, povezivanje više područja i predmeta u jednu cjelinu (na primjer povijest-likovni-književnost-mediji), čime se razvija kreativnost i potiče stvaranje ideja kod učenika, naročito ako sami stvaraju strip, a djeluje pozitivno s psihološkog stajališta jer učenici putem promatranja brže dolaze do spoznaja i lakše ih pamte. Za razliku od ponekad nerazumljivoga ili nezanimljivoga tekstovnog predloška, strip može obogatiti iskustvo doživljaja, bolje motivirati te pobuditi zanimanje za određenu temu. Također je i stimulativan za nastavnike kao kreatore i idejne začetnike problematike određenoga područja ili stvaralaštva u učeničkom jezičnom i književnom izričaju. Strip otvara mogućnost za suradnju učitelja, učenika i stručnjaka te priliku za gostovanja i projektnu nastavu. Odabirući primjeren sadržaj, i iskustvo i učenje može uz strip biti zanimljivije i kvalitetnije.

7. LITERATURA:

1. Barić i suradnici. 2005. Hrvatska gramatika. Zagreb: Školska knjiga
2. Lazić, Dubravka. 1996. Strip u nastavi književnosti. Hrvatski u školi, zbornik metodičkih radova. Diklić, Zvonimir. Zagreb: Školska knjiga, 265-275 str.
3. Majdenić, Valentina. 2019. Mediji, tekst, kultura: Strip. Zagreb: Ljevak, 57 str.
4. Mikić, Krešimir. 2001. Film u nastavi medijske kulture: Film – fotografija, slikarstvo i strip. Zagreb: Educa, 19 str.
5. Munitić, Ranko. 1982. Uvod u estetiku kinematografske animacije: Stripovska animacija. Zagreb: Filmoteka 16, 132 str.
6. Penzar, Neven. 1996. Strip u nastavi književnosti. Hrvatski u školi, zbornik metodičkih radova. Diklić, Zvonimir. Zagreb: Školska knjiga, 282-288 str.
7. Rosandić, Dragutin. 2005. Metodika književnoga odgoja: Lektira u stripu. Zagreb: Školska knjiga, 136 str.
8. Rosandić, Dragutin. 1990. Pismene vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga
9. Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. Gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga
10. Težak, Stjepko. 1996. Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1. Zagreb: Školska knjiga, 167-171, 380-389 str.
11. Težak, Stjepko. 2003. Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 2: Strip u nastavi hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga, 585-596 str.
12. Težak, Stjepko. 1991. Hrvatski naš svagda(š)nji: Jezik u medijima i umjetnostima: Jezik u stripu. Zagreb, Školske novine, 32 str.
13. Težak, Stjepko. 2002. Metodika nastave filma: Film i strip. Zagreb: Školska knjiga, 328 str.
14. Težak, Stjepko. 1990. Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga

8. MREŽNI IZVORI:

1. Bunker, Max. *Homerovi spjevovi: Ilijada i Odiseja*, prilog <https://www.haoss.org/t2502p15-alan-ford-citati> pristupljeno 9.12.2020.

2. Jukić Pranjić, Irena. 2004. *Lektiru u strip, Cvijet s raskršća*
<http://irenajukicpranjić.blogspot.com/p/umjetnik-nastavnik.html?q=cvijet+s+raskr%C5%A1%C4%87a> pristupljeno 12.9.2020.
3. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2020. *Strip*. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58410> pristupljeno 12.9.2020.
4. Maurović, Andrija. *Knez Radoslav*, prilog
<http://www.stripforum.hr/leksikon/magazin/zabavnik-1943-1945-24/> pristupljeno 12.9.2020.
5. Vrkić Dimić, Jasmina; Vidić, Sandra. 2015. *Korelacija i timski rad u nastavi – holistički pristup učenju i poučavanju*. Znanstveni članak, 1. lipnja 2015.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=280202 pristupljeno 9.12.2020.
6. Zimonić, Krešimir. *Priče iz davnine*, prilog
<http://www.stripforum.hr/izdavastvo/nostalgija/price-iz-davnine/> pristupljeno 12.9.2020.

9. ČASOPISI:

1. Časopis *Džepni patak*, br.2, godina I. Zagreb: Egmont Hrvatska
2. Časopis *Modra lasta*, br.12, 1982. Zagreb: Vjesnik
3. Časopis *Radost*, br.4, 1990. Zagreb: Naša djeca
4. Časopis *Smib*, br.3, 1974. Zagreb: Školska knjiga
5. Časopis *Smib* br. 18, 1975. Zagreb: Školska knjiga
6. Časopis *Smib*, br.17, 1976. Zagreb: Školska knjiga
7. Časopis *Smib*, br.3, 1994. Zagreb: Školska knjiga
8. Časopis *Smib*, br. 1 i 2, 1995. Zagreb: Školska knjiga
9. Časopis *Smib*, br.8, 1997. Zagreb: Školska knjiga

10. PRILOZI:

Prilog 1. Andrija Maurović, *Seoba Hrvata*

SEOBA HRVATA

IZBOR IZ STRIPA

TEKSTOPISAC: STANKO RADOVANOVIĆ ŽRNOVAČKI, CRTAČ: ANDRIJA MAUROVIĆ

1 DAME MOU NOČINA ŽIVJELO JE DVAHSTOTI-
KO I ŠESTDESET I NEŠTO VEĆI KAMU POK
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

2 BOK BRADJE HRVATA KLJUŠINE I OKRMA
KORMA JEDNOKRAN I DVAHSTOTI
PLASE I BOK...

3 DOKON OTOKI STVARI ŽABO BOKNA ŽIVJELO JE
POMOTRIU VAKULU I OKRUMI BOKNAH
SUNDE AKO ŽEKAKI SUHTELICHTI ŽIVOTE
I ŽEKAKI...

4 ELO, ELO I
SOKOŠI ŽEKAKI
TEBE...

5 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

6 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

7 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

8 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

9 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

10 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

11 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

12 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

13 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

14 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

15 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

16 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

17 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

18 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

19 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

20 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

21 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

22 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

23 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

24 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

25 ŽEKAKI ŽEKAKI ŽEKAKI...
KORISTITELN PLEMENI POD VEŠTOVIH IZDO

Prilog 2. Andrija Maurović, *Knez Radoslav*¹⁴

1 RADOŠLAV SE JUNE MOŠHO ŠIKIČI OD ČUVA JNA
KOLA JE JNAŠILI ANŠILA KUNENRADA KUNENRADA.

2 HA! EA ČUVA VIRATA NISAM VEŠHO, ALI ŽOK
MI TO JE ČE POMOČI!

3 ŽIVOTIUM ŠIKIČIUM RADOŠLAV FORDINE TRIKI
BIRINDIUM VIRATA I BEVINDI MI JE VIRATIUM.

¹⁴ Prilog preuzet s mrežne stranice: <http://www.stripforum.hr/leksikon/magazin/zabavnik-1943-1945-24/>

Prilog 3. Ante Zaninović, *Prof. Baltazar, Kljunko i Dugi*¹⁵

¹⁵ Časopis *Smib* br. 18, 1975.

Prilog 4. autor Stjepko Težak, ilustrirao Ninislav Kunc: *Nije sve jasno sa sinom, sjenom i sijenom*¹⁶

NIJE SVE JASNO SA SINOM, SJENOM I SIJENOM

Došao čovjek u neko selo pa pita:
 - Čuo sam da imate sjena.
 - Da, kad je sunca po danu ili kad je mjesčina po noći, reče jedan od nazočnih seljana.
 - I kad upalimo svitlo navečer, priklopi jedna baka.
 Aha, pomisli čovjek, ovdje su ikavci. Moram drugačije.
 - Niste me dobro razumjeli, dragi ljudi, pitam: Imate li sina?
 - Kako tko. Netko i dva, tri, pa i više. Netko samo kćer, netko miješano i sina i kćer.

različito odrazio pa jedni kažu **lipo**, drugi **lepo**, treći **lijepo** ili **liepo**, može se čuti i **lepo**, **leipo**, pa i drugačije. Zato razlikujemo jekavske, ikavske i ekavske govore.

Ikavci govore **lipo sino**, bilo **mliko**, ekavci pak **lepo seno**, bilo **mlieko**. Za književni jezik izabrali smo jekavštinu, gdje je riječi glase **lijepo sjeno**, **bijelo mlijeko**. Ne bi bilo nikakvim poteškoćama da se u svim oblicima i u svim srodnim riječima uvijek piše ili samo **lje** ili samo **je**. Nasuprot imenici **mlijeko** imamo na primjer **mijekaru**, a nasuprot **sjenu** - **sjenik**. Uspoređujući bjelinu mlijeka i ljepotu sjena, reći ćemo **bjelje mlijeko**, **lijepše sjeno**. I to onda zadaje mnogima glavobolju jer ne znaju je li pravilno

- Opet nesporazum. Ja bih kupio krmu za blago, travu koju ste pokosili i posušili. Ti bi sjena? Pa što odmah tako ne kažeš, čovječe Božij? Imamo sjena koliko želiš.
 Ako i nije istinita ta anegdota, dobro je smišljena jer zorno pokazuje kako nije svejedno hoćemo li koju riječ izgovoriti sa skupom **lje** ili **je**. U starome hrvatskom jeziku postojao je u nekim riječima glas za koji je danas teško ustanoviti kako se točno izgovarao, ali se poslije u našim različitim govorima

Pravilno izgovarajući i pišući lje ili je, izbjegavamo nesporazume koji se katkad mogu pojaviti zbog istoglasja dviju po značenju različitih riječi.

Ilustrirao Ninislav Kunc Stjepko Težak

Prilog 5. Krešimir Zimonić, *Šuma Striborova*¹⁷

Priče iz davnine

Krešimir Zimonić
po bajkama Ivane Brić - Mažuranić

A TEBI ČU LAKO POGLAVI? POGLAVIŠ MOŽ OVA VRATA!
 POGLEDA PAKA A ONO NEMO! MOŽNO SELO U KOJEM JE MLADUVALA
 UNIDI UNUTRA I ODMAH ČES SE POMERITI! PRODI OGRADICU!
 OSTAT ČES ZALUTER U SELU SVOJEM, DA SE RADIŠES I MA PUNES, NAD PRED PEDESETAR GODINA!
 A ŠTO ČE BITI OD MIK, SINA?
 NE BUDILE PAKO! ON ČE OSTATI U SVOM VREMENU, A TI ČES SE VRATITI U MLADOST SVOJU I NI ZNATI NEČES ZA KAKVOG SINA!
 NAD JE PAKA ONO ČU ZAMISLI ZA TEŠKO.
 ŠVALA TI, DOBRI STRIBORE, ALL DA ČU PRIJE OSTATI U SVOJOM NEVOLJI, NEČOLI DA ZA SVE BLAGO SVE POZNE ODGOČA, SVIŽETA, POKAM ZADORAVITI NA SINA!

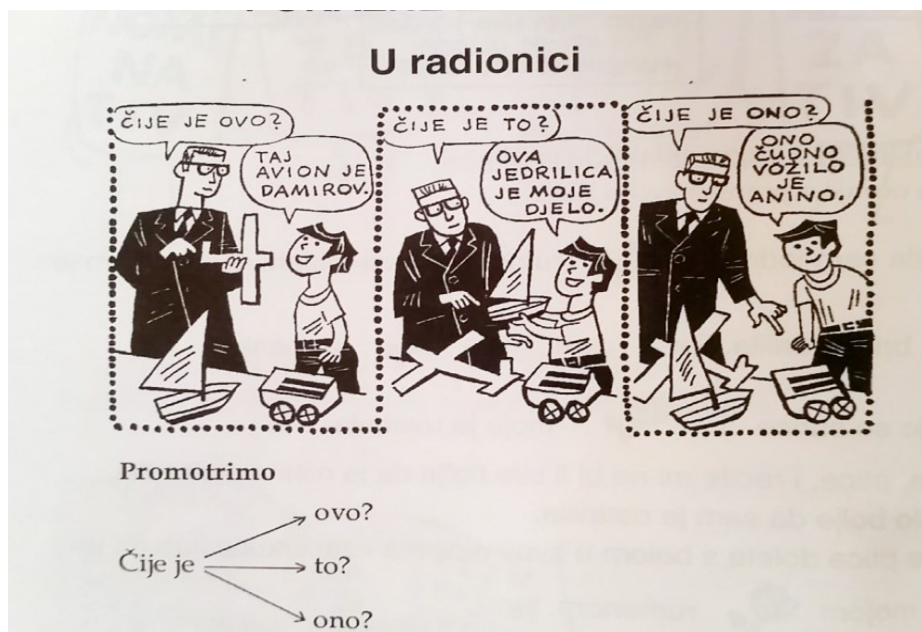
¹⁶ Časopis *Smib*, br.3, 1994.

¹⁷ S. Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika* 2,1998:598

Prilog 6. Krešimir Zimonić, *Šuma Striborova*¹⁸

Prilog 7. Stripovni lingvodidaktički predložak: *pokazne zamjenice*¹⁹

¹⁸ Časopis *Radost*, br.4, 1990.

¹⁹ S. Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, 1996:170

Prilog 8: Paško Patak vozač školskog autobusa²⁰

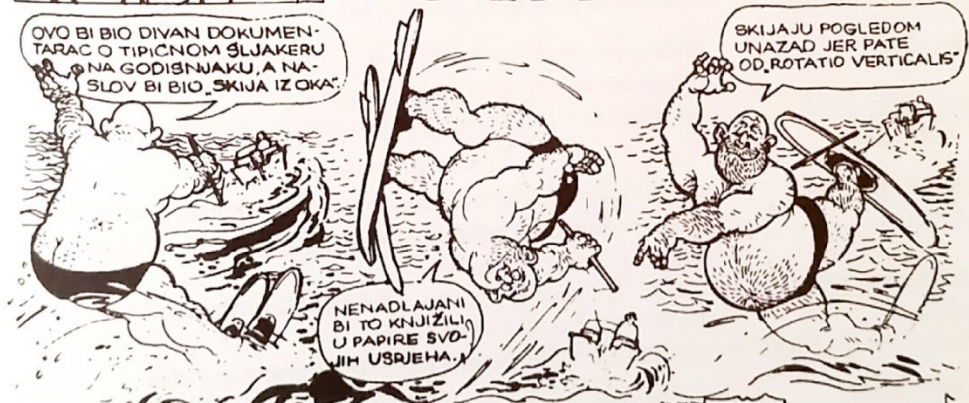
Prilog 9. Stjepko Težak: Lutkanija, imenice, rječotvorne vježbe²¹

²⁰ Strip *Džepni patak*, br.2, godina I, Egmont Hrvatska

²¹ S. Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, 1996:380

NJEŽNOVODNI SKIJAŠI

²² S. Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, 1996:389

Prilog 11. Ivica Bednjanec: *Genijeva četvrta dimenzija*²³

Prilog 12. Radovan Devlić: *Bitka kod Siska*²⁴

²³ Časopis *Modra lasta*, br.12, 1982.

²⁴ Časopis *Smib*, br.3, 1974.

Prilog 13. Radovan Devlić: *Krbavska bitka*²⁵

Prilog 14. Stjepko Težak: *usporedba književnog teksta sa stripovnim adaptacijama*²⁶

UTVRĐIVANJE JEZIČNOG ZNANJA USPOREDBOM KNJIŽEVNOG PREDLOŠKA S DVJEMA STRIPOVNIM ADAPTACIJAMA

A. Šenoa	Ž. Lordanic ¹⁶	R. Devlić ¹⁷
<p>Za čas stupi u stacun mlad junak — Pavao Gregorijanec, za njim nosijaše gorostas Miloš besvjesnu Doru, a najzad dovuče se stari Arbanas. Krupić se kamenio, Magda stala silno drhtati. »Gospodin — Gregorijanec — Dora — za rane Božje, šta je to?« zapenta u strahu i čudu Krupić. »Ha, ha, ha!« nasmija se starica kroz suze i baci se na djevojku: »Dorice, moja Dorice! Tu si, tu si mi opet...«!</p> <p>(Slijedi nastavak ove Magdine tirade, razgovor Krupića, Arbanasa i Pavla i monolog od tridesetak redaka u kojem Pavle priča ocu kako su spasili Doru i kaže među ostalim i ovo: »Pogriješio sam i ja proti redu. Dodoh u kuću kad vas nije bilo. Srce me obujmilo.«)</p>	<p>U Krupićev dućan stupe Pavle, Arbanas i Miloš noseći Doru. (Krupić) »Gospodin Gregorijanec! Dora, što je to? (Magda) »Dorice, moja Dorice!« (Pavle) »Ljudi moga oca htjedoše je ugrabiti. Izbavismo je ja i moji prijatelji. Znam da ste je otjerali radi mene, ali zli ljudi zlo su vas uputili. Ja ljubim vašu kćer, zašto da tajim? Vidio sam je dva puta od kada je spasih na Kaptolu, ali vas oba puta nije bilo kod kuće. Kunem se da nisam omlrjao duše ni dirnuo u čast vašeg imena. Pogriješio sam što dodoh u kuću kad vas nije bilo...«</p>	<p>Pavle je vratio Doru njenom ocu. Stari Krupić, koji je već uvidio koliko je krivo sudio o svojoj kćeri i mladom Gregorijancu, sada je bio pogotovu sretan doznavši kako ju je Pavle oteo iz ruku lažnih Španjolaca, tj. maskiranih ljudi njegova oca. (Pavle) »Znam da sam zgrešil kaj sam pohodil Doru dok vas doma ni bilo, no... sve je to bilo u poštenju, jer vašu Doru volim i usprkos zakonima mog staleža stel bi da mi ženom bude...«</p>

¹⁶ Modra lasta, Zagreb, 15. prosinca 1983., str. 34.
¹⁷ Večernji list, Zagreb, 1989.

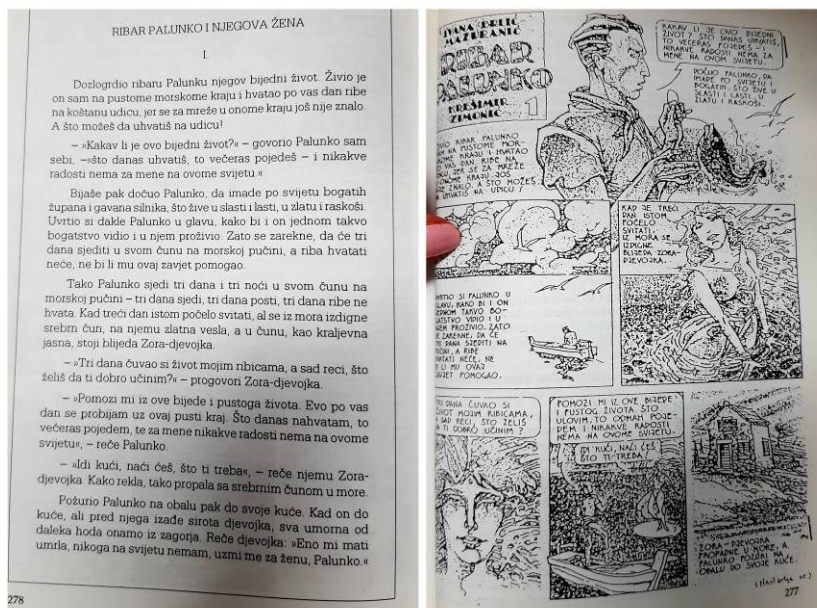
²⁵ Časopis *Smib*, br.17, 1976.

²⁶ S. Težak: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika* 2, 1998:599

Prilog 15. Usporedba stripovnih predložaka Zlatarovog zlata Željka Lordanića i Radovana Devlića²⁷

Prilog 16. Dubravka Lazić: usporedba bajke „Ribar Palunko“ Ivane Brlić-Mažuranić i stripa Krešimira Zimonića²⁸

²⁷ S. Težak: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, 1998:600

²⁸ D. Lazić: *Strip u nastavi književnosti. Hrvatski u školi, zbornik metodičkih radova*. Diklić, Zvonimir. 1996: 277,278

Prilog 17. Irena Jukić-Pranjić: *Lektiru u strip: Cvijet s raskršća*²⁹

Prilog 18. Neven Penzar: *Asteriks i Obeliks*³⁰

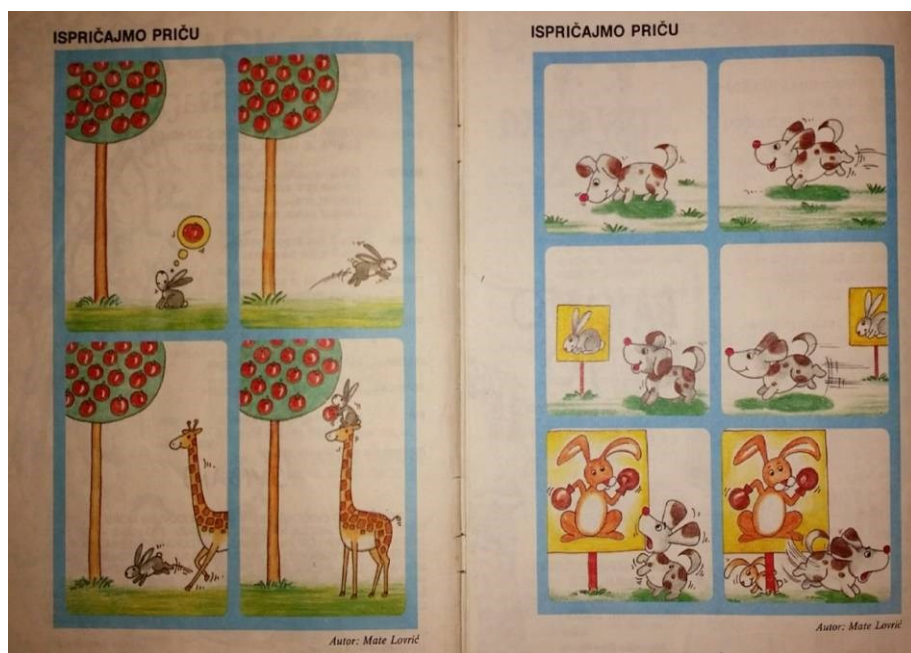

²⁹ Preuzeto s mrežne stranice:

<http://irenajukicpranjić.blogspot.com/p/umjetnik-nastavnik.html?q=cvijet+s+raskr%C5%A1%C4%87a>

³⁰ Penzar, Neven: *Strip u nastavi književnosti. Hrvatski u školi, zbornik metodičkih radova*. Diklić, Zvonimir. 1996: 287

Prilog 19. Mate Lovrić: *Ispričajmo priču*³¹

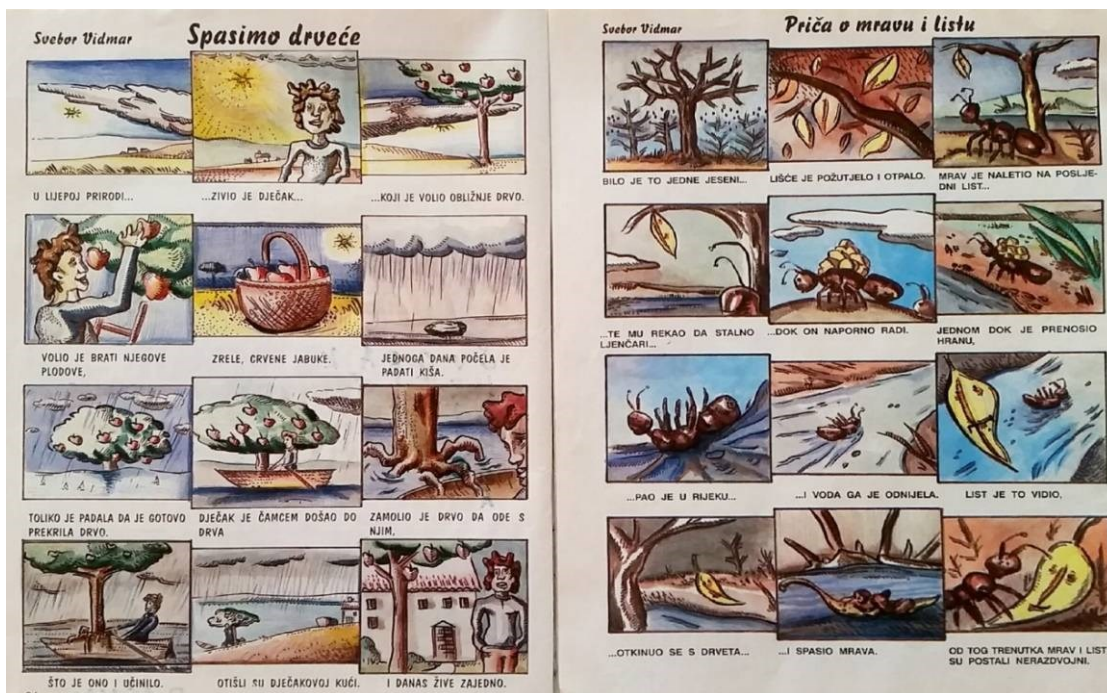
Prilog 20. Emir Alajbegović: *Ivica čestita svojoj majci rođendan*³²

³¹ Časopis *Radost*, br.9, 1989.

³² Časopis *Smib*, br.8, 1997.

Prilog 21. Svebor Vidmar: *Spasimo drveće, Priča o mravu i listu*³³

Prilog 22. Max Bunker: *Alan Ford, Homerovi slavni spjevovi Ilijada i Odiseja*³⁴

³³ Časopis *Smib*, br. 1 i 2, 1995.

³⁴ Preuzeto s mrežne stranice: <https://www.haoss.org/t2502p15-alan-ford-citati>

Prilog 23. Anketni upitnik

UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Poštovani nastavnici,

za potrebe svojega diplomskoga rada provodim istraživanje o stripu u nastavi hrvatskoga jezika kao nastavnoga područja. Lijepo molim, ispunite anonimni upitnik zaokruživanjem odgovora te napišite obrazloženje uz one tvrdnje uz koje se traži.

Molim, zaokružite svoj spol.

M Ž

Nastavnik sam koji radi: (Molim, zaokružite odgovor ili odgovore.)

a) u osnovnoj školi

b) u srednjoj strukovnoj školi

b) u gimnaziji

c) u umjetničkoj školi

1. U nastavi hrvatskoga jezika primjenjujem strip. (Molim, zaokružite odgovor.)

1
nikada

2
ponekad

3
uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

2. U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u sljedećim etapama:

		nikada	ponekad	uvijek
1.	u motivacijskome dijelu sata	1	2	3
2.	kao polazišni tekst	1	2	3
3.	u istraživanju jezičnih činjenica	1	2	3
4.	u provjeravanju ishoda učenja	1	2	3
5.	ostalo - napišite što:	1	2	3

Molim, pokraj svakog ponuđenog odgovora u tablici zaokružite jedan broj iznad tvrdnje koja vas najbolje predstavlja.

3. U nastavi hrvatskoga jezika strip primjenjujem u poučavanju:

		nikada	ponekad	uvijek
1.	fonetike i fonologije	1	2	3
2.	morfologije	1	2	3
3.	tvorbe riječi	1	2	3
4.	sintakse	1	2	3
5.	povijesti hrvatskoga jezika	1	2	3
6.	funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika	1	2	3
7.	dijalektologije	1	2	3
8.	ostalo – napišite što:	1	2	3

Molim, pokraj svakog ponuđenog odgovora u tablici zaokružite jedan broj iznad tvrdnje koja vas najbolje predstavlja.

4. Stripove pronalazim:

		nikada	ponekad	uvijek
1.	u udžbenicima hrvatskoga jezika	1	2	3
2.	u priručnicima za nastavu hrvatskoga jezika	1	2	3
3.	u vježbenicama	1	2	3
4.	u čitankama	1	2	3
5.	u ostalim izvorima – napišite kojim:	1	2	3

Molim, pokraj svakog ponuđenog odgovora u tablici zaokružite jedan broj iznad tvrdnje koja vas najbolje predstavlja.

5. Samostalno osmišljam strip za nastavu hrvatskoga jezika. (Molim, zaokružite odgovor.)

1 2 3
 nikada ponekad uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

6. Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem unutarpredmetno povezivanje:

		nikada	ponekad	uvijek
1.	s književnosti	1	2	3
2.	s medijskom kulturom	1	2	3
3.	s jezičnim izražavanjem	1	2	3

Molim, pokraj svakog ponuđenog odgovora u tablici zaokružite jedan broj iznad tvrdnje koja vas najbolje predstavlja.

7. Primjenom stripa u nastavi hrvatskoga jezika ostvarujem međupredmetno povezivanje.
(Molim, zaokružite odgovor.)

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

HVALA NA SURADNJI!